

Wikipiriya

Ullart'añäni

Wikipiriya Apnaqañxata,
yatiyäwinak uñt'ayañ
yaticht'añataki

☒ **1ür Yatichäwi**

☐ 2ür Yatichäwi

☐ 3ür Yatichäwi

Tir Yatichäwi

UTJIRI

<u>Qallta</u>	4
Aka pankxata	6
¿Kunjamas aka pankax apnaqaña?	8
Panka chiqanaka	9
Yapt'a	9
Irnaqañ pacha	10
<u>Yatiqawimxat</u> mayninakar yatiyaña	11
Tir Yatichäwi Yatiyäu katuqaña	12
1.1 Yatiyäwinak jikxatañ wakisirıtapa	15
1.2 ¿Wiki ukax kunasa?	16
1.3 ¿Kunas wikipiriyaxa?	17
1.4 Wikipiriyat jan wali amuyata	20
1.5 ¿Kunats Wikipiriy apnaqañax wakisi?	22
1.6 ¿Khithis Wikipiriy qillqt'aspa?	23
1.7 ¿Khithis Wikipiriy jan qillqaspa?	25
1.8 Wikipiriy uñsuñxata	27
1.9 Wikipiriy mayj mayj uñjañxata	31
1.10 Wikipiriy uñapkipan yatiqirinakar chhijit jark'aqaña	35
1.11 Kikipat yatiyaña, kunayman yatiyäwinak uñt'ayaña, Wikipiriy	39
¿Jichhax kunas utjani?	44
Qhipa luräwi: Yatiqañ utaman wikipiriyamp yaticht'am	47
Yatichañ Amta jaljt'anaka	50
Yapt'a: LLURANakamp yatichañ amtanakampi, Wikipiriyamp yatichañataki	52
Yatiqañ munataja	53
Yatiñ Munataja – Uñacht'äwi	55
Sarnaqäwi	58
Yatiña	60
Markachañxat yatiqaña	62
Arunaka	64
Matemática	66
Jallallt'äwi	68
Uñakipt'at qillqatanaka	69

Qallta

Uraqpachanw, yatiqirinakamp yatichirinakampix Wikipiriya ukx yatiñtañatak apnaqapxi. Yatichirinakjamax, yatiqirinakan Wikipiriya jan wal apnaqapxatapatw llakt'asiraksna jan ukax yatiyäwinak uñt'ayañxat kunayman wakiskir yatichäwinak yaticht'añatakiw apnaqaraksna. Yamakis XXI maranakatak wakiski uka luräwinak yatichañatakiw apnaqsna, k'umiñ amuyu, yatiykipasiña, yanapkipt'asiña ukhamanaka. Niya taqi yatiqäwinakanw yatiqirinakax Wikipiriya apnaqapxaspa, kunxats kunayman yatiyäwinak jikxatañataki.

¡Suma amuyump thaqhtapxañapatak yanapt'añäni!

[Wikimedia Taman](#) yatichañ qutupankirinakax aka yanapt'wa kusisit uñt'ayapxsma, akax “Wikipiriya Ullart'añäni” wakichäwimp sartayatawa: aka wakichäwix kunjams Wikipiriyax yatiqañatak apnaqatäspa ukxat yatichirinakar amuyt'ayañatak ukhamarak apnaqañatakiwa, ukhamañapatakix UNESCOn Yatiykipasiñxat Yatiyañxat Yatichañax utjki ukampiw apthapita. Aka yatxatayañ wakichäwix yatichañ thakhichäwinak phuqhi ukhamarakiw kunayman yatichirinakan kankañapsa, nayraqatx kimsa markanw ukampix yant'añatak irnaqawiyata. XXI maranakatak wakiski uka yatiykipasiñ yatiyañ yatichäwin utjki uka wakiskir luräwinak sarantayañ ch'amachañw munapxtha, kunjamas yatiyäwix uñstayata ukas utjarakiwa ukhamarakiw kunjams llikanx yatiyäwix jikxatatäspa ukhamarak uñakipt'atäspa ukasa, yatiñ q'iwikipañ jan ukax jan phuqhat sañax kunjamas amuyatäspa ukasa. Yamakis tunu jiskht'äwinakw yatiqirinakan llikar mantapxatapat jaysapxtha ukhamarakiw kunjams kunayman k'ari yatiyäwinak apnaqapxaspa ukxatsa.

Wikimedia Tama

[Wikimedia Tamankirinakax](#) janiw qullqichañ amtanipktti, Wikipiriywa apnaqapxtha ukhamarakiw kikip wakichäwinaksa. Aka uraqinx taqin jan jark'antasis taqi yatiyäwinak uñt'ayapxañapatakiw irnaqapxtha. Uraqpachan yanapt'irinakaruw yanapt'apxtha, jupanakax yanapkipt'asisaw yatiyäwinak yatiqañatak apthapipxi, qillqt'apxi ukhamarak uñt'ayapxi, jan jark'antasis yatiyasiñ utjañapatak arxatañatakiw amuyunakamp amtanakamp ch'amachapxtha.

¡WIKIPIRIYA ULLART'AÑÄNI! WAKICHÄWIN IRNAQIRINAKA:

Nichole Saad	Noemi Ticona Angles
Melissa Guadalupe Huertas	Olga Paredes Alcoreza
Vasanthi Hargyono	Erlan Vega Rios
Sailesh Patnaik	Imelda Brazal
Brahim Faraji	Vanj Padilla
Soukaina Abelhad	

BOLIVIA 2022 WAKICHÄWIN IRNAQIRINAKA:

Olga Paredes Alcoreza	Julia Velasco Villca
Erlan Vega Rios	Naira Abal
Noemi Ticona Angles	Sergio Ramone
Carla Salazar	Valeria Villagomez
Vania Graneros	Alejandra Cornejo
Guillermo Jauregui	

Sutijax Elias Reynaldo Ajata Riverawa. Nayax Aymar Yatiqaña tamwa Facebookan apnaqtha: Pata Marka Jach'a Yatiqañ Utanw arunaxtat yatintawiyaraktha. Nayaruw aka pankx aymarar jaqukipañatak achikt'apxitu. Ukhamax aka qillqatanx kunas wakiskiri ukxatw arxayt'awiyapxarakima.

Jichhax uraqpachanx niya 7.000 arutw arsusita; taqi ukanak taypinx arusax 120 chiqanw jikxatasi. Ukhamax arusax jach'a arunak taypinkiya, walja Aymar arsusirinakaw utji, ukhamarus yaqhipax janiw arsusiñ munxapxiti. Jan ukhamañapatak irnaqañaw wakisi, pankanak qillqt'añaw mayirixa.

Irpirinakax yatiqañ utanakanx Aymarax yatichasiñapawa sasaw sapxi, ukhamarus janiw ukhamatakjam yatintat yatichirinakax utjkiti, janirakiw khust'at yatichañ pankanakamp yänakampisa. Ukhamax qillqt'añaw wakisi; ukhamat yatichäwix yäpar sarantayasiñapataki. Ukhamipanw aka pankax wali wakiskiri, yatichirinakan yatiqirinakapar yatichkas Wikipiriyamp yanapt'asipxañapatakiwa.

Ukhamawa, akanx kunats yatiyäwinak katuqañax wakisi, kunas Wikipiriyaxa ukhamanakatw qhanancht'ata. Khithis Wikipiriyax qillqt'aspa, khithis jani, kunjamas yatiyäwinakax thaqsutäspa ukhamanakats arsutarakia, yaqha yatiyäwinakas utjarakiwa. Yatichirinakatakjamaw qillqatax wakt'ayata, kunjams yatiqirinakarux Wikipiriyamp yatintayapxaspa ukaw qhanancht'ata. Aka pankax ukatw wali munkaya ukhamarak wakiskiri.

Jichhax jaqukipäwxat qhanancht'arakixa. Aka qillqatanx kunjamat'i Paka Jaqi Jach'a Suyun Aymarax arsusita ukhamaw jaqukipt'awiyata, ukhamarus arunakax yaqha chiqanakan jakasipki jupanakan amuyapxañapatakjamaw apnaqawiyataraki. Aka chiqanx inas akxat qhanancht'añax wakischi: Wuliwya uraqinx janiw mä khuskhak Aymarax arsusktanti, mayj mayj arst'asitawa, ukhamarus taqiniw aruskipkasax kamsaños muntan ukx amuyaraktanxa.

Yaqhip kutix. jichha pach jakäwitakix Aymar arusanx arunakax pist'ayasitawa; ukhamipanx jaqukipkas ch'ama ch'am tukuykir kastill arunakax kunxay sañ munchi ukhamarjamaw uñt'ayata, ullart'kasax ukanakx inas wasitat wasitat uñxatas amuyapxchita. Kastill arut uka arunak mayt'asiñax jasakispänwa, ukhamarus ukhamatx arusw jan walt'ayaraktanxa, janipin aymarax amuyt'ayañjamäki ukjakiw arunak mayt'asiñax wali. Arusax amuyupampikiw sarantañapa sasaw ukham lurawiyataraki.

Aka qillqat ullart'añäniya sasaw sapxirisma, khusa yatiyäwinakaw utji ¡Jallalla!

Mi nombre es Elias Reynaldo Ajata Rivera. Soy administrador del grupo Aymar Yatiqaña en Facebook. Estudié sobre idiomas en la Universidad Pública de El Alto. Me pidieron traducir este texto al aymara. Así que les voy a describir sobre lo que es importante en este documento.

En el mundo, actualmente se habla unos 7.000 idiomas; entre todos ellos, nuestra lengua se encuentra en el puesto 120. Entonces, nuestro idioma está entre los idiomas grandes, hay varios aymara hablantes, pero algunas personas ya no quieren hablarlo. Es importante trabajar para que eso no pase y una de las formas es elaborar textos para leer.

Los gobernantes dicen que se debe enseñar aymara en las escuelas, pero no existen maestros preparados para tal situación, tampoco buenos libros y materiales de enseñanza. Entonces, es importante escribir; para que la enseñanza se encamine adecuadamente. Por ello este texto es muy importante, es para que los docentes se ayuden con Wikipedia al enseñar a sus estudiantes.

Efectivamente, aquí se explica por qué es importante recibir información y qué es Wikipedia. También se habla respecto a quién puede escribir en Wikipedia, quién no y cómo se puede buscar información, entre otros detalles. El texto está preparado como para los profesores, se describe cómo ellos pueden hacer aprender a los estudiantes con Wikipedia. Por esa razón este libro es atractivo e importante.

Ahora me toca explicar sobre la traducción. Este documento se ha traducido de acuerdo a la variante aymara del suyu Paka Jaqi, pero se ha empleado términos como para que entiendan los que viven en otros lugares. En esta parte tal vez es importante aclarar sobre esto: en Bolivia hablamos aymara de diferentes maneras, hay variaciones; sin embargo, al conversar entendemos todos lo que queremos decir.

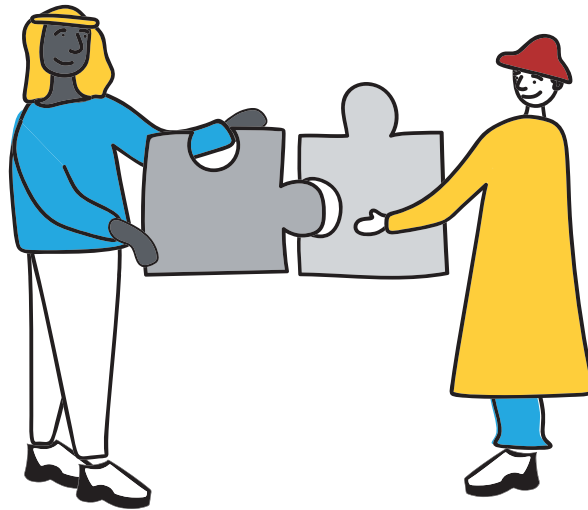
A veces en aymara escasean términos referidos a la vivencia actual; consiguientemente, las palabras castellanas que precisan mayor esfuerzo al traducir se han expresado de manera interpretativa, tal vez al leer repasen una y otra vez para entender esas partes. Hubiera sido fácil prestarse esos términos del castellano, pero al hacer aquello perjudicamos a nuestra lengua, es adecuado prestarse solo cuando no se puede transmitir el significado en aymara. Se ha procedido de esa manera pensando que nuestra lengua tiene que funcionar con su propia lógica.

Les invito a leer este documento, hay muy buena información ¡Jallalla!

Aka Pankxata

Aka pankax kimsa "amuyump wakt'ayatawa, UNESCOn [Yatiykipasiñ Yatiyañ Yatichäwiparjama](#) (YYY): yatiyäu katuqaña, yatiyäwxat amuykipt'aña, yatiyäu uñstayaña.

Yatichañxat kunayman yatiñamp amuyt'añatakix UNESCOkirinakax taqi amuyumpiw lup'ikipt'aña sapxiwa, ukhamipanx, YYY ukax "kunayman lurañ yatiñawa, ukampiw jaqix kunayman kankañan yatiyäwinak katuqañataki, katjañataki, amuyt'añataki, uñakipañataki, apnaqañataki, uñstayañataki, uñt'ayañatakix yatiqi, k'imikipt'as suma amuyump kunayman yänak yäpar apnaqasa, ukhamat luräwinakapampin irnaqañ luräwinakampin marka luräwinakampin chikachasiñapataki". YYY amtan uñstki ukhamarjam yatintayañatakix, yatiqirinakar amuykipt'as Wikipiriya uñakipapxañapatak yatintayañax wali wakiskiriwa. Aka panka wakt'ayañatakix Luratanak Uñakipas Yatiña Amtan utjki uka amuyunakaw apnaqata, wakiskir jiskht'anak apthapiñataki ukhamarak jan chhaqhtkir yatiñ utjañapataki. Yatichirinakatakix qhanpachaw yatiqañ amtanakax sapa yatichäwin utt'ayata ukhamarakiw kunti yatiqapkan uk yatiqañ utan apnaqañatakisa. Sapa mayniw mayj yatintañ yattan siski uka amuyumpiw sarantapxtha, yatichirix janir yatxatkas yatki ukamp Wikipiriya apnaqañ amuyumpw chikt'ayapxtha.

Yatichirinakax amuykipt'añ jiskht'äwinakamp luräwinakampiw yaqha yatintäwinak utt'ayañatakix yanapt'asipxi, ukampiw yatiqañ utanx luräwinakanpin yatintäwinakampinx chikt'ayapxi.

Uka yatichañ amtax yatichañ amuyunakajas kipkakiwa:

- Taqinitak suma yatichäw utjañapatakix jan jark'antat yatichañ yänakaw wali wakiskiri, XXI maranakäkipanx yatiqirinakax jan jark'antat tamanakan tamachasisaw yanapt'asipxi, ukhamw amuyapxtha.
- Kuna pachati yatichirinakamp yanapt'ayasis yatiqañ amtäwip jupanakpach wakicht'ayasipki ukjaw yatiqirinakax juk'amp sum yatiqapxi, ukw amuyapxtha.
- Taqi kasta sarnaqäwin ukhamarak yatiñan jaqinakaw aka wakichäwijamp chikacht'asipxaspa ukhamarak yatiqt'apxaspa, ukw amuyapxtha.
- Mä chiqan utjki uka yatiñw yäqapxtha ukhamarakiw luräwinakapsa, yatiqañ utanx kunay mä chiqanx utjchi uka yatiqañ yänakaw yatichañ wakichäwinakajanx uñstañapa, ukhamw amuyapxtha.
- Yatiqirinakan yatiqapxañapataki ukhamarak markapamp chikachasipxañapatakix jupanakan suma jakasipxañapaw wali wakiskiri, ukw amuyapxtha.

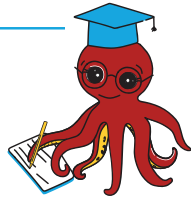
¿Kunjamas aka pankax apnaqaña?

Wikimedia tamanakax uñstayapki uka khust'at yatiyáwinakaw aka amuyt'ayañ pankanx uñsti, kunayman chiqan jasak apnaqasiñapatakiw wakt'ayawiyata. Wikipiriya qillqirinakax Wikipiriyay qillqapki uka amtanakarjam amuyunakarjam qillqatanakarjamaw sartayata ukhamarakiw Wikipiriyamp tamanakapamp luráwinakapamp amuyañatak utjki uka kunayman yanapt'anakarjamasa. Ullart'at qillqatanaka siski uka chiqanw kunanakas aka qillqat wakt'ayañatakix uñakipasiwiyi ukax jikxatasiraki, ukjan jikxatasma.

Uka yanapt'asiñ llika chiqanakx Wikimedia Tamankirinakaw uñt'ayapxi, [Atribución-Compartir Igual 4.0 de Creative Commons](#) ukankirinakaw kunayman markan uñt'ayañatakix iyawsapxi. Ukax akham sañw munaraki, jumax kuna amtampis aka qillqatx jan khithin kamsataw waraqasma, ch'iqiyasma, jumatakjam mayjt'ayasma ukhamarak jaqukipasma, ukham ILURANAtakix khithinakas qillqapxi ukw yäpar sañama, jumax yapt'kta uk ch'iqiyañatakix Creative Commons uka pachpa iyawsäwimpiw sarantañama

.... Panka chiqanaka

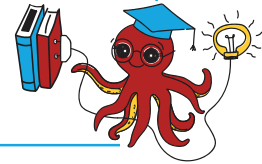
LURAÑA

Actividades

Luraña siski uka chiqanx kunt'i luram sapktam ukaw phuqhantaña. Sapa jaljanw aka pankanx mä lurañas utji. Kunat'i lurañañaki uk ullart'am, ch'usakiki ukjanakan qillqt'asim. Yanapt'at yatiqañ qutunkirista ukax, mä tantachäwiw kunt'i lurkta uk uñt'ayañamatakix utjani.

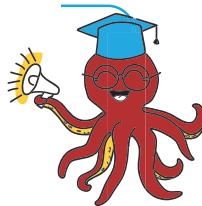
YATICHÄWIN APNAQATA

YATICHÄWIN APNAQATA

“YATICHÄWIN APNAQATA” siski uka chiqanx kuna amtanakamp amuyunakampis yatichañatakix utji ukaw qhanancht'aña. Uka yatiyäwirjam akan qillqatampit yatichatamampit amuykipt'arakim.

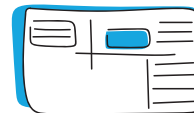
YATIÑAMATAKI

Yatiñamataki

Aka ch'usa chiqanx kunat'i aka yatichañ pankan jaljapanx aruskipatäki ukxatw juk'amp wakiskir yatiyäwinakax utji.

YAPT'A

Yapt'a

Amuyt'asiñatak utjki uka yatichañ luräwinakamp amtanakampiwa, yatichäwin Wikipirya apnaqañatak

Yapt'a

Yapt'anx lurañ amuyunakaw utji, ukw yatiqirinakamatakjam apnaqasma jan ukax mayjt'ayasma. Aka wakichäwin qhipa lurañ janir phuqhkasax uka lurañanak uñakipt'am.

.... Cronograma

T1r Yatichäwi

21r Yatichäwi

31r Yatichäwi

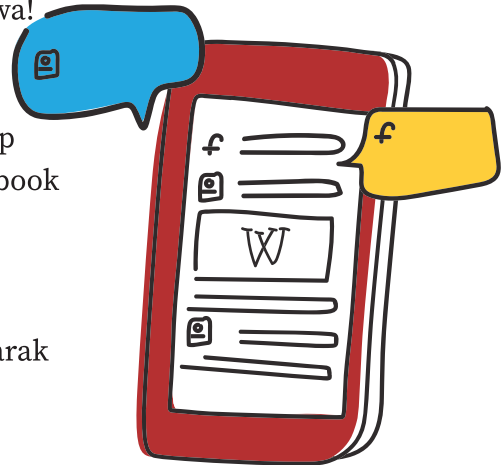

Yatiqäwimxat mayninakar yatiyaña

Wikipiriyxat yatiqasa, yatichañ utaman uk apnaqasax machaq amuyunakamp sarantir yatichirinak taypinkxtawa, jakasiñatak yatiqayañ munapki jupanak taypina ¡Kawkhans ukhätawa!

Aka luratanakti mä yatiqañ qutu taypin apnaqasksta, yatichirimaw kawkins yatiqatamamp amuykipt'atamamp uñt'ayasma ukx sisxarakitam (akhamanakäspawa: Facebook tama, Moodle tantachäwi, Discord llika).

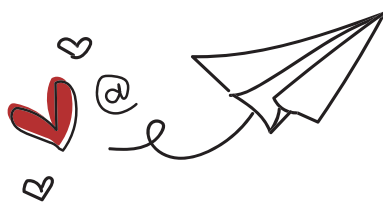
Yatichäwinkkasax, sapa yatichäwin utjki uka luräwinak phuqhkasax kunjams yatintaskta ukw uñt'ayäta ukhamarak yatiyäta.

Sapakiti aka luratanakamp yatintasksta ukax aka amuyunakarjam amuykipt'asim, yaqhanakamp chikacht'asis juk'amp yatiqt'añataki:

Mä yatichir masi jikxatt'asim, jupax jumjamrak Wikipiriyxata, yatiyäwinakat yatintañ juk'amp yatiqañ munpan, juk'amp apnaqañ munpan, jan ukax llikanakxat yatiqañ munpan. Sapa tunka pusin uru mä juk's tantacht'asipxam, yatintatapampit yatiqatapampit yatiñataki ukhamarak jiskht'äwinak jaysañataki jan ukax yatichäwinakat juk'amp yatxatañataki. 3ir Yatichäw tukuyatatx, Wikipiriyän chikt'at qillqantañatakix yatiqasipkakismawa.

Aruskipañ llikanak apnaqsta ukax, yatiqatamxat amuykipt'atamxat wakiskir llika chhiththapinakxat yatiyañatak mä uru ajllt'asim ukhamarak Twitteran [@WikimediaEdu](https://twitter.com/WikimediaEdu) uka sutimp chimpt'apxita jan ukax Facebookan [@WikimediaEducationTeam](https://www.facebook.com/WikimediaEducationTeam) ukampi. ¡Yatiqatamxat yatiñ munapxiristhwa!

Este trabajo de Wikimedia Foundation está bajo una licencia [CC BY-SA 4.0](https://creativecommons.org/licenses/by-sa/4.0/). Eres libre de descargar, compartir, mezclar, y adaptar la guía siempre y cuando atribuyas la autoría a Wikimedia Foundation.

Tir Yatichäwi

Yatiyäw

Katuqaña

YYY Yatiña

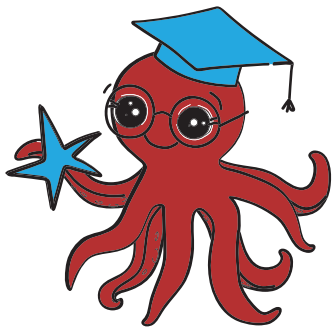
Mayiwinak uñt'aña, llikar apkatat yatiyäwinak thaqhtaña, katuqaña, yatiyäwinak katjaña ukaw yatita.

Kunas yatiqatäni ukxata:

1. Kunjams yatiqañatakix kunayman llika yanapt'anakax utji ukw yatichirinakax amuyapxani.
2. Wikipiriyän yatiyäw jikxatañax kunja khusasa ukxatw yatichirinakax aruskipt'apxani.
3. Kunxat yatiñatakis yatichirinakax Wikipiriyw apnaqañ yatipxani.

Yatichañ utan apnaqañxata:

1. Wikipiriyamp yatiqayañatakiw yatichirinakax yaticht'äwinakap amuyt'añ yatipxani.
2. Kunjams yatiqirinakapax yatiyäwinak thaqhañatakix Wikipiriyä apnaqapxi ukxatw yatichirinakax amuykipt'añ yatipxani.

1.11
Kikipat yatiyaña,
kunayman
yatiyāwinak
uñt'ayaña,
Wikipiriya

1.10
Wikipiriy uñapkipan
yatiqirinakar chhijit
jark'aqaña

1.8
Wikipiriya
uñsuñxata

1.9
Wikipiriy mayj mayj
uñjañxata

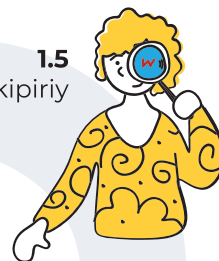

1.7
¿Khithis Wikipiriyān jan
qillqkaspā?

1.6
¿Khithis Wikipiriyān
qillqt'aspā?

1.5
¿Kunats Wikipiriy

1.3
¿Kunas Wikipiriyaxa?

1.4
Wikipiriyxat jan wali
amuyata

1.2
¿Wiki ukax kunasa?

1.1
Yatiyāwinak Jikxatañ
wakisiritapa

Tir Yatichāwi
Yatiqañ Thakhi

¡Qallt'añäni!

1.1 Yatiyäwinak jikxatañ wakisiritapa

Aka uraqin sapa yatiqirix taqpach yatiyäwinak jikxataspa ukax kunjamäspasa, jasak yatiqäwipan yanapt'asipxañapatak utjaspa ukaxa, ukxat amuyt'am.

Yatiyäw jan jark'antasiñax utjki ukjax jaqinakax jakäwipax kunjamas ukxat amuyt'asipxi, wakiskir amtanak amtapxi, amuyup qhanstayapxi ukhamarakiw jiwañkam yatiqapxi. Jaqir jaqjam uñjañataki ukhamarak jaqi arxatäwinak utjañapatakix ukax wakiskiriwa, marka apnaqasiñax markachirinak taypinw utji ukata. Jan amukt'ayasis arsusiñax jan jark'antasis yatiyasiñawa: yatiyäwinakamp amuyt'äwinakamp jan kunampis apaykipasiñawa. Paypachaw utjañapa.

Ukhamawa, jan jark'antasis yatiyasiñax utjki ukjax janiw yatiyäwix utjapininiw sañ munkiti. Jaqinakati jan yatiyäwinak katuqañ yänakanipkchi ukax (qullqichäw jark'antasiñax utji, jan llikar mantañax utji, apnaqañax jan suma yatitäki ukata), pisin jakasir jaqinakax juk'amp aynacht'apxi, yaqhip jaqirux pisin jakasiñaw aynacht'ayi. Markasax yatiyäwinakampiw juk'amp sarnaqxi, ukatw yatiyäwinak jikxatapxañapatakix jukamp yaticht'añ wakisi ukhamarakiw yatiqirinakarux jichhak uñstat tecnologíanakxat amuyt'ayañax munasiraki.

¿Kunjams yatiqirinakasarux llikan utjki uka walja yatiyäwinak thaqhtaña, wakiski ukanakxat amuyt'aña, yatiqañ amtanakap ch'amacht'añatak apnaqañ yanapt'sna? Kunas yatiñ munata uk amtasaw llikan yatiyäwinak thaqhañax qalltata, yatiñ munktan uk jikxatañatakix jiskht'äwinakamp wakiskir arunakampiw qillqantata ukhamarakiw uka yatiyäwinak jikxatañatakix utjki uka thaqhtañ chiqanakaw apnaqata.

Wikipiriyax jan jark'antasisaw yatiyäwix uñt'ayata ukhamarakiw jaqirux kunaymantuqit yatiyäw katuqapxañapatak arxatata.

Aka yatiqäwinx, akanakxatw yatiqt'añäni:

- Kunjams wikipiriyampix yatiqirinakampir yatichirinakampirux yatiyäwinak jikxatapxañapatak yanapatäspa ukxata.
- Kunats Wikipiriyax yatiyäwinak jasak jikxatañatakix wali khusa ukxata.
- Kunjams Wikipiriyax apnaqatäspa ukxata.

LURAÑA

YATIQIR MASINAKAMAR AKA JISKHT'ÄWINAKARJAM TANTACHÄWIMAN UÑT'AYASIM:

- ¿Khithitasa?
- ¿Kunats yatichkta uka yatiqirinakarux yatiyasiñxat yatiyañxat kunayman luräwinak yatiqapxañapatak ch'amachañax wakisi?

1.2 ¿Wiki ukax kunasa?

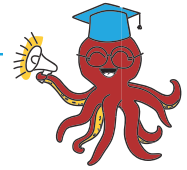

Walja llika chiqanaka, yanapir llikanaka, yaqha chiqanakaw “wiki” arump apnaqata. Kunas wikix uk amuyañax ch’amäspawa ukhamarakiw kunjams uka kunayman wikinax chikt’at apnaqata ukasa. Yamakis inas yatiqañ utasan “jiwasan amuyañasatakik wikxa” apnaqawiystan.

Hawái arunx, “wiki” arux jank’aki sañ muni. Jaqinakax jank’ak yatiyáwinak apayapkaspa uka llika chiqanakar uñt’ayañatakiw aka arux ajllt’awiyata. Qillqirinakamp yanapt’irinakampix yanapkipt’asisaw wikiñx uñt’ayapxaspa. Mä sapa pajinatì mä wiki llikan utjchi ukax “wiki pajina” satawa, ukhamarus phuqhat pajinanakax chhiththapitaw jikxatasipxi, ukaw “wiki” sasin uñt’ataraki. Wikix juk’ampis yatiyāw uñstayaña, thaqhaña, jiskht’asiña chiqawa. Pajinanakax jasakiw uñstayatäsapa, yatiyáwinakax askicht’atäsapa, ukaw wiki tecnologían mä kankañapaxa.

YATIÑAMATAKI

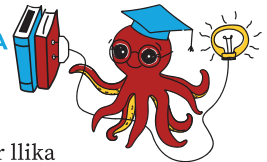
¿TAQPACH “WIKIT” WIKIPIRIYANKI?

Janiwa. Yaqha llika chiqanakamp yanapir chiqanakamp llikanakampiw “wikinaka” sasin sutichasipxi, ukanakax janiw Wikipiriyān tamachasit jikxatasipkiti, janitakiw Wikimedia tamankapkisa. Wikipiriyān utjki uka wakicháwinakax Wikimedia Taman llika chiqapan uñsti: www.wikimediafoundation.org

YATICHÄWIN APNAQATA

YANAPT’ÄWI

Wikix yanapt’asiñ jasacht’ir llika chiqawa. XXI maranankx yanapkipt’asiñaw [juk’amp wakiskir luräwinak](#) taypinkì, ukaw wayna tawaqunakan yäpar yatiñap ch’amachapxañapatakix munasi. Juk’ampis, yanapkipt’asiñax kuna amts phuqhañatak tamacht’asis irnaqaña sañ muni, ukhamarus yaqha wakiskir luräwinak kunaw utjaraki. Yanapkipt’asiñ khust’at yatichañatakix amuyt’as ist’asiñs yatichañasarakiwa, uñt’ayañasarakiwa, khust’at jiskht’asiña, aruskipt’añ, luräw jalanuqt’asiña, mä amtar puriña.

LURAÑA

¿Kunjams yaqhip amuyunaxx yatiqañ utaman yanapkipt’asiñxat yatichta ukhamarak uñt’ayta?

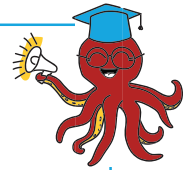
1.3 ¿Kunas wikipiriyaxa?

WIKIPEDIA
La enciclopedia libre

Wikipiriyax llikan jikxatasi, kunayman qillqataniwa, janiw qullqx mayipkiti, taqi yatiñasax ukan uñt'ayatäspa ukaw munata. Yanapt'añ munir jaqinakaw mayacht'asis qillqapxi, jilpachanix janiw sutip uñt'ayapkiti, janirakiw qullqis jupanakar payllatakiti. Khithis ukan qillqakispawa, llikarukiw mantañapa, Wikipiriyax qillqatanakx mayjt'ayarakispawa, jark'antat jikxataski ukanakak janixa, ukirinakax jan mayjt'ayasiñapatakiw jark'antata ukhamarakiw jan wal lurir jaqinakan jan mantapxañapataki. 2001 maranw chinuqa phaxsit 15 uru saraqkipan Wikipiriyax uñstayawiyata, ukjatpachx uraqpachanx taqit sipans juk'amp uñakipat llikäxarakiwa, 1500 waranq waranq jaqiw sapa phaxsix uñakipt'ir mantañ yatirapxaraki (2020 maran achuqa phaxsikipan ukhama). Jichhakamax 54 waranq waranq qillqataw utji, 300 aru jilat qillqatawa, Kastill arunx 1 629 000 qillqataw utji, sapa phaxsix niya 100 000 jaqiw yanapt'asipxi. Wikipiriyax inakiwa, janiw qullqx churañakiti, khithis ukar mantakispawa.

YATIÑAMATAKI

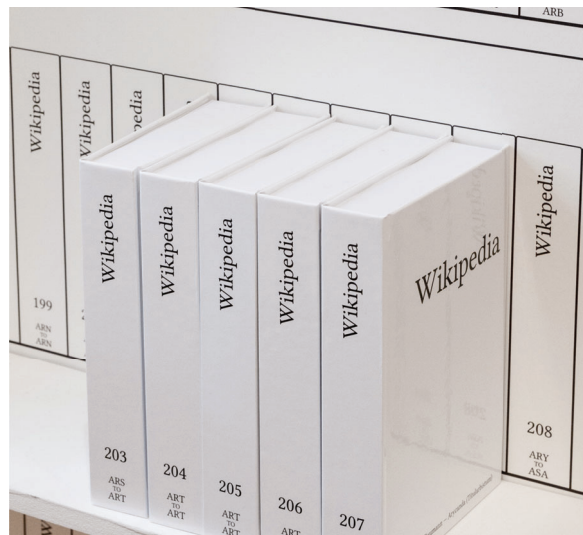

ENCYCLOPAEDIA BRITANNICKIRINAKAX

29 volúmenes de 950 páginas cada uno.
44 millones de palabras.

Encyclopaedia Britannickirinakax aka yatiyāw 1911 maran uñt'ayapxatayna, 1913 maran llamayu phaxsikipan qillqt'ata, National Geographic pankana.

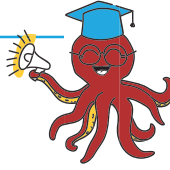
WIKIPIRIYAX LAPHINAKAR LIMSUTAWA (2015 MARANA)

5,231,100 janjaw limsuta.
7,473 pankaw utji, sapa mayax 700 janjaniwa.

YATIÑAMATAKI

¿KUNS “JAN JARK’ANTATA” UKAX SAÑ MUNI?

Jan jark’antayasis apnaqksna, wasitat apnaqaskna, ch’iqiyksna uka yatiyäwiw jan jark’antat yatiyäwi (jan ukax antutjat yatiyäwi) sasin sata, kamachinakamp markachirinakan amuyupamp tecnologíamp jan jark’antatäki uka.

YATICHÄWIN APNAQATA

JAN JARK’ANTAT YATICHAÑ YÄNAKA

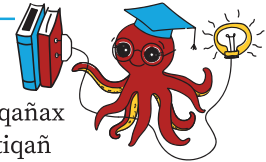
Wikipiriyax jan jark’antat yatichañ yänak (JJYY) taypinkwa.

Jan jark’antat yatichañ yänakax (JJYY) yatichaña, yatiqaña, yatxatañ qillqatanakawa, kawkinsay jikxataspa, llikans yaqhansa, taqinin apnaqata jan ukax jan jark’antasis uñt’ayata, ukampiw yatiyäwix inak jikxatata, apnaqata, mayjt’ayata ukhamarak ch’iqiyata, yaqha jaqinakast juk’ak jark’antayasipxaraki jan ukax janiraki, ukhamaw sasaw UNESCOx sapxaraki. 2019 maranx, UNESCOx mä ixwt’äwxa JJYY ukxatx uñt’ayawiyi, uraqpachan jikxatasipki uka irpirinakaruw yatiqañ utan JJYY uñstayapxañapatak, apnaqapxañapatak ch’amacht’añ mayiwiwi.

Nayra yatiyäwinaklant JJYY apnaqañax wali khust’atawa. Nayraqatax, yatiqañ qillqatanakax janiw ancha qullqimp qillqatäxiti.

Payir amuyjamx, yatichirinakax jan jark’antayasisaw apnaqapxaspa, mayjt’ayapxaspa ukhamarak apthapipxaspa, janiw qillqiriruw jan walt’ayaskpachätha sasin llakisipkaspati. Tukuyañatakix, JJYY yatichäwin apnaqañxat amuyt’asax, yatiyäwxat amuyunakas mayjt’ayi ukhamarakiw yatichañ qillqatanakxatsa, yatichirinakjamax ukampiw yatiqirinakasar XXI maranakatakix yatiñap ch’amacht’tan.

Kunjams Wikimedia tamankirinakax JJYY uk uñt’ayañ ch’amachawiyapxtha, JJYY Tamacht’äwinkawiyapxtha, COVID-19 ukamp jan walt’añatakix UNESCO Uraqpach Yatichañ Tamachäwin irnaqawiyapxtha ukxat [juk’amp yatxatam](#).

LURAÑA

¿Kunampis yatiqañ utanx yatichañ yatta?

¿Kamachirjam jark’aqatäki uka qillqatanakt jilpach apnaqta?

Yatichañ qillqatanakam phuqhacht’añatakix, JJYQ apnaqañax kunats wali, kunats jan wali ukxat jumapach amuykipt’am.

Qillqt'asiñatak
jiskht'asiñataki

1.4 Wikipiriyat jan wali amuyata

Uraqpachankir yatichirinakar yanapkasax kunayman pantjat amuyunakw WikipiriyXat ist'awiyapxtha, llakiskayawa, ukhamipanx yatichirinakax yaqhip kutix janiw ukan utkji uka khust'at yatiyāwinak apnaqañ munapkiti. Yaqhip arsutanakat amuykipt'añäni, wakisin ukax, kuna jan wali arsutxats qhanancht'atarakiniwa:

Khithis chiqaw sasin amuyup qillqantakispawa sapxiwa

Wikipiriyax janiw aliq amuyunakax katuqatäkiti. Wikipiriy qillqatan uñstki ukax wakiskir yaqha qillqatanakamp ch'amacht'atāñapawa, uka yaqha qillqatanakanti mayj arsut uñstkan ukjx, kuna amuyus yaqha qillqatanakamp ch'amacht'atāñapawa. Khithis aka amta t'unjas qillqantan ukax, Wikipiriy uñakipirinakax pichsaxpaxaniwa.

Mä qillqatti Wikipiriyax mayjt'aynsna ukax janiw mayamp mayjt'ayatäkaspati sapxiwa

Wikipiriyax qillqatanakax mayjt'ayatakipiniwa, ukjat ukjatw sumaptayata. Jichhak qillqatanakax pichsutäspawa jan ukax mayamp uñstayata ukhamarakiw nayra qillqatanakax wakischi ukax mayamp uñstayatäspa. Pajinax taqi uka qillqat mayjt'ayatanakaw qhiparayata, khithis uka qillqanak uñxatasax mayjt'ayatanakx uñjakispawa.

Pisin jakasirinakat arxatasirinakaw Wikipiriyax amuyunakapx p'iqichapxi sapxiwa

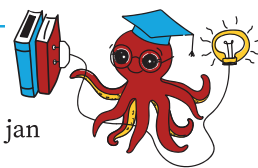
Wikipiriyax amuyunakapx janiw kuna tamax p'iqichkiti. Wikipiriyax inak qillqirinakampkamakiw qillqata, jan walt'äwinakatx taqin uñjkayaw llika pachpan aruskipt'ata. Wikimedia Tamankirinakax kuna pachati [apnaqañ amtanak](#) t'unjañax utjki ukjakiw qillqatanakx jark'antapxaspa.

Yatiqirinakax Wikipiriyamp jayraptapxiwa, ukan qillqatanakx jupanakankirjam apnaqapxaspa sapxiwa

Kuna pachati yäpar uñt'ayatäki ukhamarak qhanacht'atäki ukjx, yatiqirinakax jan khithimp yanapayasisakiw Wikipiriyamp yatxatt'apxaspa, ukan qillqatanakx yatxatañ qalltañatakiw uñxatt'apxaspa. [XXI maranakatak wakiski uka luräwinak](#) ch'amacht'añw Wikipiriyax yanapt'istaspa, ukhamatx yatiqirinakax janiw jupanakankirjam qillqatanakx apnaqapkaspati.

YATICHÄWIN APNAQATA

YAQHAN QILLQAT KATUNTASIÑA

Yatichirjam irnaqkasax inas yaqhan qillqatap katuntasirinak uñjsta, yatiqirinakaman jan ukhamäpaxañapatakix inas jumapach amuyunakamp amtanakamp yatiqirinakamar yanapt'añatak utt'ayasiwiysta, jupanakan jan ukhamäpaxañapataki.

Yaqhan qillqatap nayankiw sasin uñt'ayañaw yaqhan qillqatap katunkasiñaxa, arunakapamp amuyunakapamp kuna, jiwasanckaspas ukhama, aliqat jan ukax jan amuyasis ukham lurañawa. Wikipiriyax yaqhan qillqatap katuntasiñax janiw iyawsatäkiti: qillqatanak askichirinakax pichsupxaniwa, aytasitäki uka qillqatanak sumacht'apxani, kawkhanakanti yaqhan luratanakapax uñstki uka chiqanaks mayjt'ayapxarakiniwa. Wikipiriyax kunjamas yaqhan qillqatanakapax katuntasita ukxat yatxatasax yatiqirinakamar amuyt'ayañatakix juk'amp amuyt'asirakismawa.

Wikipiriyax akhamatw yaqhan qillqatapax katuntasitäspa:

- Kipkak arunak waraqaña jan ukax mä juk' mayjt'ayaña, jan qillqirin sutip aytasisa (yaqhan qillqt'atapa, aynachan qhanancht'atapa jan ukax yaqha qillqirinak aytasitapa)
- Aka qillqatat arunakx apantha saña, ukhamarus jan wakiski ukjan aytasiña, ukxat arsutäki ukjan jan saña jan ukax waraqatax uñstki ukjan jan saña.
- Yaqha qillqat uñxatas arunakamamp juk'acht'aña, qillqatamanx jan kawkhanti ukham siski uk jan aytasisa (yaqhan qillqt'atapa, aynachan qhanancht'atapa jan ukax yaqha qillqirinak aytasitapa).
- Yäpar arsutäki uka chiqat waraqaña, aru tamxar jan ukax t'aqxar chiqak arsutäki ukja, ukhamarus qillqatax kawkhats apanita uk jan aytasisa.

LURAÑA

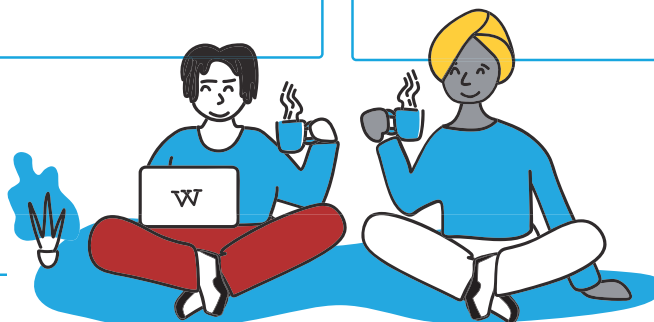
WIKIPIRIYXAT JAN WALI ARSUTANAK QHANANCHT'AÑATAKI

Yatichir masinakamar kuns Wikipiriyamp yatichañatx amuyapxi ukxat jiskht'am. Ukatx mä amuy ajllt'asim, uka amuyxat qhanancht'añatak qillqt'am. Ukham aruskipt'atx tantachäwin yatiyam, aka pankan jichhakam janir yatiqatäki ukanakxats arst'asirakim.

Wikipiriyxat amuyata

Qhanancht'äwi

1.5 ¿Kunats Wikipiriy apnaqañax wakisi?

Yaqhip jan wali arsutanakatx qhanacht'atäxiwa, jichhax kunats Wikipiriyax yatichañatak wali khust'ata ukaw qhanancht'añaraki. Yatiqañ utan apnaqktan uka qillqatanakat amuykipktan ukjax, ¿kunjams askit janich aski ukx yattanxa? Pankanakamp apthapit qillqatanakamp irnaqañ laphinakamp yaqha yatichañ qillqatanakamp ajllt'askta ukjax, ¿kuns ukanakan thaqhta? Aka chiqanx, kunats yatichirjamax yatiqirinakar yatichañatak Wikipiriy apnaqañamäspa ukxatw qhanancht'atäni:

Wikipiriyax kawkins yatiyäwix jikxatata ukaw qhanancht'ata

Wikipiriya qillqatanakan uñstki uka yatiyäwinakax [jan payachaskaya](#), [jan khithimp apnaqayasirin qillqatap](#) apanitäñapawa. Wikipiriya uñakipirinakax qillqatanak ch'amachir chiqanak jikxatatañataki, uñakipt'añataki, aytasiñapatakiw yanapt'apxi. Payachaskay chiqanakak utjchi ukax, yatiyäwix janiw Wikipiriyankañatakjam khust'at uñt'atäkiti, pichsutäniwa.

Wikipiriyax janiw khithit arxatasirikisa

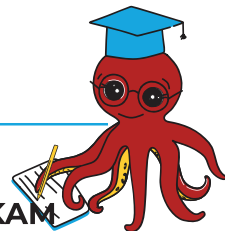
Wikipiriyax mä amtar jan puririnakan qillqatawa, ukatw Wikipiriyax uñstki uka amuyunakax jan yaqhanakjam ancha q'iw't'atäkiti. Jaq ch'axwaykir qillqatanakax, sulluñat arsutamp Carlos Gardelat arsutampjama, jayjat jayjat askichasiñapatakiw jark'aqata, ukax pantjat yatiyäwinakamp aru q'iw't'añamp jan utjañapatakiwa.

Wikipiriya yatiyäwinakax jichhaptayatawa

Nayra uñt'at yatiyäwinak qillqirinakat sipans Wikipiriyax juk'amp qillqirinakaniwa, sapa ch'ipxtax 25 kutiw qillqañ tukuyata. Ukhamatw llikanx Wikipiriyax juk'amp jichhaptayat chiqanak taypinakpin jikxatasi.

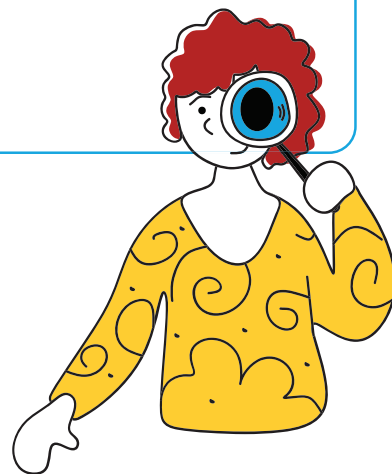
LURAÑA

JAYSÄWINAKAM WAKISKI UKA TANTACHÄWIN UÑT'AYAM:

¿Wikipiriyax kuna kast yatiyäws thaqhtakipinta?

- Kimspach amuyxat (qillqirinak aytasita, jan khithit arxatasita, jichhaptayañ utjatapa) amuyt'kasax, ¿kunjams Wikipiriyax yatxatañatak amuyta, yatiqirinakamax apnaqapki uka yaqha qillqatanakat sipansa?

1.6 ¿Khithis Wikipiriyān qillqt'aspa?

Jumawa! Jisa, khithis jan axsart'ayasis mä qillqatx mayjt'ayakispawa jan ukax machaq qillqats uñstayarakispawa, ukham yanapt'asiñ munirinakax janiw kuna yatichäwinkapxañapäkisa. Wikipiriyān qillqt'apki jan ukax qillqatanak mayjt'ayapki jupanakax walja markankiripxiwa, sapa mayniw kuns mayj mayj qillqt'araki: yatxatatanakapa, irnaqañ amuyunakapa, qillqt'añ yatitapa jan ukax tamachasiñ yatitapa, markapan yatiñapa, yanapt'asiñ munatapaw juk'ampis wali wakiskirixa.

“Wikipiriyantiri” sasaw ukham qillqt'as yanapt'asirirux uñt'ata, ukham lurañatak qillqantayasitāpas janisa, “qillqt'iri” sasins uñt'atarakiwa.

Wikipiriyān qillqt'irinakax inakiw yanapt'apxi, kunayman amtampiw ukham lurapxi. Yaqhipax qullañxat amparamp yānak lurañxat qillqt'añ munapxi. Yaqhanakax arupamp saräwipamp llikan uñstañapatakiw qillqt'apxaraki. Yaqhipast Wikipiriyān Unxtasiñ Amtax utjki uk ch'amachañatakirakiw qillqt'apxi: taqiniw yatipki ukx jan jark'antayasis uñt'ayapxaspa sapxiwa.

Jichhax aka jamuqanak limxatt'am, kuns yaqhip qillqirix Wikipiriyān qillqapxatapat arst'apxi ukxat ist'añataki (YouTubenx arsutamp qillqatamp uñstañapatak ajllt'asirakim):

[Jupax Wuliwya markatpach yanapt'asiriwa,](#)
[Wikipiriyampin](#)
[Wikcionariompin qillqt'iriwa](#)

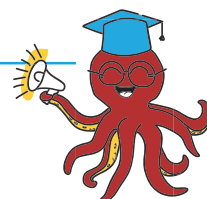
[Jupax Kuwala Lumpuran alinakxat yatxatiriwa,](#)
[Wikimedia Commons](#)
[ukatakiw wakiskir jamuqanak apayi](#)

[Jupax Irak markatpach yanapt'asiriwa, kunats](#)
[Wikipiriyān qillqt'añax wali ukxat arst'i](#)

YATIÑAMATAKI

Yaqhip kutix Wikimedia Tamankirinakaw Wikipiriy qillqatanakx qillqapxpacha, mayjt'ayapxpacha, uñakipapxpacha sasaw amuyapxi.

Nānakax janiw Wikipiriy qillqatanakx qillqapkthti jan ukax qillqirinakaruw yanapapxtha sasin Wikimedia Tamankirinakax sapki ukjax, jaqix kunjams qillqatanakax walit janich wali ukax uñakipata sasaw jiskht'asiñ yati.

300 jila arun walja waranq waranq qillqat utjañapatakix janiw aliq yanapirinakak utjkpachati sasaw lup'in yatipxi. Ukham walja qillqatx janiw yanapisasak lurapkaspati sañjamawa, jukhamarus chiqawa! Yanapt'asirinakaw taqi Wikipiriy qillqatanakx qillqt'apxi, qillqt'at mayjt'ayapxi, yatiyāwinak uñakipapxi.

Ukxarux, lurañanakani ukhamarak yanapt'ir yānakaw utjaraki, akhamanaka:

Qillqat uñjirinaka: Qillqat uñjirinakax Wikipiriy iyawsat qillqirinakawa, jupanakarux qillqirinakaw kunanak lurañatakis ajllt'apxi, qillqatanak pichsuñataki jan ukax wiki jark'aqañatak jaqinakar jark'antañataki.

Ruwutinaka: Wikipiriy qillqirinakaw ruwutinakx uñstayapxi, justupat irnaqañapatakiwa, suma qillqatanak utjañapatak irnaqatāki uk yanapt'añatakiwa. [SeroBOT](#) ukax, sañāni, Wikipiriy jan walt'ayirinakax utjki uk katjiriwa ukhamarakiw qillqatanakx kunjāmākānti ukar kutitatayañ yati. Ruwutinakax pantjasipxaspawa, janiw chiq't'apkaspati, ukatw SeroBOT uk juk'amp sumaptayañatakix mā tantachāwix utji, yanapt'asirinakan kunjamas irnaqaski ukxat aruskipt'apxañapataki.

LURAÑA

JAYSÄWINAKAMX WAKISKI UKA TANTACHÄWIN UÑT'AYAM:

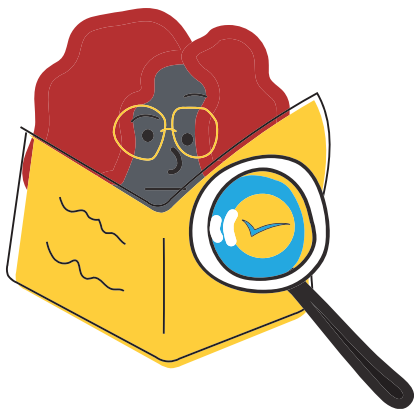
Nayrax Wikipiriy qillqxsta ukax, ¿kunats nayr'r qillqatamx qillqt'ta?

Qillqirñ munasm ukax, ¿kunats juk'ampis arst'añ munasma?

Mā Wikipiriy qillqirimp jikthaptasma ukax, ¿kuns jiskht'asma?

1.7 ¿Khithis Wikipiriyán jan qillqkaspá?

Wikimedia Tamankirinakax taqpach jaqix yatki taqi uka yayiyäwinak Wikipiriyán utjañap munapxi. Taqi arunaka, saräwinaka, sarnaqäwinaka, amuyunakaw uñstañapa, ukham ukax sañ munaraki. Ukhamarus jichhax Wikipiriyán utjki uka qillqirinakax janiw uraqpachan utjki taqi uka jaqinakatak jikt'kiti. Wikipiriyán yanapt'asir kunayman tamanakax irnaqasaw aka jan walt'äwx askichañ munasipki.

Kunjamas Wikipiriyax apnaqaña ukxat amuyt'ayasaw juk'amp jaqinakarux yanapt'ata, ukaw mä askichäwixa ukhamarakiw munapki taqi uka jaqirux yanapt'iripxañapatak ch'amacht'ata. Akat qhiparux “Yatiñax kikipat puriñapatakiw” Wikimedia Tamankirinakax irnaqasipki, ukaw mä jach'a amuyuxa.

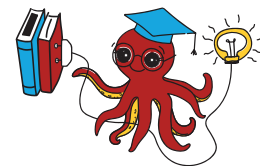
YATICHÄWIN APNAQATA

YATIÑAX KIKIPAT PURIÑAPAWA

Wikimedia Tama irpirinakax akham amtapxi: “Markachirinak taypin uñstir tamjamax, yatiyäwinak uñt'asiñapataki, markanak apnaqañat yaqhachat jikxatasiwiyapki, takipachatäpki jupanakatakiw irnaqañäni. Kunayman kankañan jaqinakaruw aski chuymamp katuqatäni, kunayman amuyun ch'aman tama utt'ayañataki. Marka jan walt'äwinaka, marka apnaqañ jan walt'äwinaka, irnaqañ jan walt'äwinakw tukjañäni, ukanakaw jaqinakarux yatiyäwinak inak jan katuqapxañapatakix jan walt'ayi ukhamarak yatiyäw jan yapt'apxañapatakisa”.

Markachirinakan juk'amp kikipat uñjasipxañapatakix, yatiqirinakarux yatiyäwinak uñt'ayapxañapatak yanapt'aña, sasaw tata Paulo Freirex arsuwiyi, jupax Brasil yatichañat yatxatatarakñwa. “T'aqhisiyatan yatichäwipa” sutin pankapanx, tata Freirex “Jan yatxatasax, jan lurasax, jaqinakax janiw chiqpach jaqipkaspiti ukata. Yatiñax kunanak uñstayasa, mayjt'ayasakiw uñsti ukhamarakiw jan samart'asa, jan qarjasa, jan sayt'asa, khusa yatiyäw suyas yatiqasaki, jaqinakax jakäwin lurapki, jakäwit lurapki, jupanakpur lurapki ukampi” sasaw arsuwiyi.

Tata Freirex (yaqha qillqirinakax ukhamaraki) qhispiyasiñ yatichäw uñt'ayawiyi, ukax yatiqirinakarux yatiyäwinak ukhamarak jakäw k'umipxañapatak ch'amachi. Wikipiriyamp yaqha qillqatanakamp k'umipxañapatak yanapt'asaw yatiqirinakarux jiwasax ch'amachsna, khithis uka yatiyäw uñt'ayi ukhamarak jupanakampitak jiwasampitakix uka yatiyäwix kuns sañ muni, khithirus q'alpin yaqhachawiyapxi ukxat jiskht'asipxañapatakisa.

LURAÑA

AMUYKIPT'AM UKHAMARAK JAYSÄWINAKAM TANTACHÄWIN UÑT'AYAM:

¿Kunjams jumamp yatiqirinakamampix jikxataphta uka yatiyäwinakxat k'umis amuykipt'aphta?

¿Yatiqirinakamarux yatiyäw uñt'ayapxañapatak ch'amacht'tati? Ukham lurkasax ¿kuna jan walt'äwinaks jikxataphta?

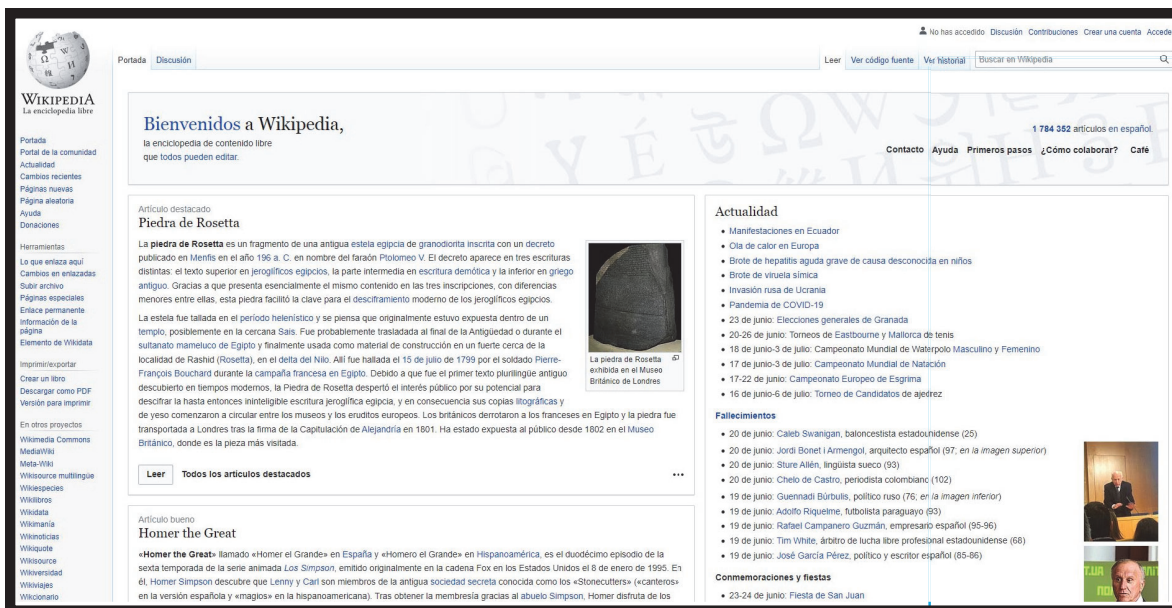

Qillqt'asiñatak
jiskht'asiñataki

1.8 Wikipiriy uñsuñxata

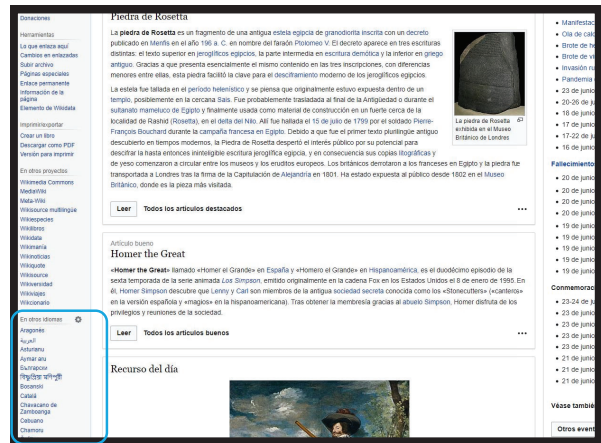
Jichhax kunas Wikipiriyaxa, khithis ukan qillqt'i ukx yatxtanwa, ukhamax kunjams Wikipiriyax qillqatanak thaqhtsna, kunjams ukan kunayman lurañanax utjki ukx lursna ukxat yatxatañäni. Aka chiqanx, kunjams qillqatanak thaqhtsna, kunjams mä qillqatx yaqha arunakan arsut uñjsna, kunjams kast kastx qillqatanakx uñakipsna, kunjams mä qillqatanx chhiththapinakämx yaqha qillqatanak uñjir mantsna ukxat yatiqañäni.

THAQHAÑA

Wikipiriyax sapa janjanw thaqhtañ chiqax utji. Thaqhtañ chiqanw kuna sutin janjarux chiqak mantsna, kuna pachati kunxats jiskht'asitaki ukxax kikipak uñstañ yati. Wikipiriyanti ukxat jan qillqatx utjkchi ukax, kuna qillqatanakans ukx aytasipxi ukw uñjäta.

1.8 Wikipiriy uñsuñxata

ARUNAKA

Wikipiriyax 300 aru jilat qillqatawa, inlisat aymarkama. Mä wikipiriy qillqat uñxatkasax, mä arunx kunjamas kunayman qillqatax ukxat utji ukw uñakipasma, ukhamatx kunas sapa qillqatanx mayja, kunas kipkaki ukx amuyxarakismawa, kunjamas yatiyāwix uñt'ayata uks uñjarakismawa. Wikipiriyānx sapa aruw kamachin kamachinīspa ukhamarakiw irnaqañ sarāwinakanīspa, qillqt'ir tamanakapaw ukx amtasipxi.

Categorías: Aprendizaje | Habilidades | Colaboración | Currícula | Pedagogía | Metodología de aprendizaje

KASTACHT'ATANAKA

Wikipiriyānx niya kipkat arsutanakaw utji, uka qillqatanakaw kastacht'ata. Ullart'irinakax uka kastacht'atarjamaw kuna kast yatiyāws thaqhtapxi, qillqat sutirjam uñstir janjanak uñjapxi, ukhamīpanx, kunas qillqatanakpurax kipkaki ukw jikxatapxi. Atamirimp Wikipiriy uñsur mantktatāki ukjax, qillqat aynachanw ukhamx uñstañ yatiraki. Kastacht'ataw limxataña, ukhamatx qillqat sutinakaw uñstanini, kawkīrinakatī uka kast qillqatanakjam chimpt'atāki ukanaka. Yaqha kastacht'at jisk'a jaljanakas utjarakispawa.

Jisk'a jaljanakax kastacht'atanak saphikaspas ukham utt'ayañatakiwa, ukax jasad kuns thaqhtañatakirakiwa.

"Lurañanaka, XXI maranakataki" ukxat qillqt'atax kuna kastanakans uñsti uk uñxatt'am.

CHHITHTHAPINAKA

Wikipiriyax chhiththapinakax wali wakiskiriwa. Kunati yanapt'asiñ amtamp qillqataki taqi ukw chhiththapinakampix mayacht'ata. Ukhamatw ullart'irinakax kunxat juk'amp yatiñ munapki ukjax jasak yaqha qillqatanakar mantapxi, ukatakix janiw Wikipiriyat mistuñax wakiskiti. Wikipiriyas kipka amtanakax utjki, Wikisource ukjama, Wikcionario ukjama, ukar mantañatakix chhiththapinakax apnaqatarakispawa, yaqha arunakat Wikipiriyax qillqataki ukar mantañatakis ukhamaraki. Yamakis yaqha chhiththapinakax Wikipiriyat llikar mantañatakiwa.

Ukhamarus, Wikipiriyax janiraw taqi kunat yatiyatax utjkiti. Atamiriman kunayman Wikipiriy qillqatanak uñjkasax, yaqhip chhiththapinakx wila samin uñjäta. Wikipiriyax ukxat qillqatax janiraw utjkiti sañw ukax muni (jukhamarus qillqañax wakisispawa!).

Historia

Precolonial y colonial

Los incas desarrollaron los quipus, que eran un sistema mnemotécnico de cuerdas y nudos de lana o algodón utilizados para rupestres y petroglifos de la época precolombina. En cambio, carecieron del lenguaje escrito, y cuanto se conoce y sabe de la transmisión oral de los incas, curacas, generales y amautas, no solamente en lo relativo al sistema político-social, culto, tradiciones sumergidas en el enigma, por ejemplo, la Tiahuanaco.

De la literatura quechua solo existen hermosas canciones y leyendas orales, poesías, himnos religiosos y relatos heroicos. La poesía lírica de los quechuas iba acompañada de música, lo que equivale a decir que era cantada. La preocupación de sus siembras, en la paz y en la guerra, en la sequía y en la fiesta anual.

En el periodo colonial se destacaron escritores como Antonio de la Calancha y Vicente Pazos Kanki, pero es a Bartolomé Arzú literatura boliviana: *Historia de la Villa Imperial de Potosí*.¹

Siglo XIX en adelante

A inicios de la vida republicana sobresale Juan Wallparrimachi. Durante buena parte del siglo XIX, el historiador Gabriel René Las primeras obras literarias aparecen a fines del XIX e inicios del XX con autores como Nataniel Aguirre, Ricardo Jaimes Freyre. Durante la primera mitad del siglo XX se destacan además Adela Zamudio, Lindaura Anzoategui Campero, Demetrio Canelas.

Adela Zamudio, una de las principales figuras de la literatura boliviana

Durante la segunda mitad del mencionado siglo se acentúan las obras literarias nacionalistas de Medinaceli, Antonio Díaz Villamil, Óscar Alfaro, Raúl Boteño Gosalvez, Joaquín Aguirre Lavado, en Bolivia, como Jaime Sáenz, Óscar Cerruto, Julio de la Vega, Jesús Urzagasti, Jesús Lara.

Siglo XX al XXI

Dentro del panorama literario contemporáneo se destacan escritores de distintos géneros, como Colanzi, Gonzalo Lema, Edmundo Paz Soldán, Wolfgang Montes, Cé Mendizábal, Ramón R. Wilmer Urrelo, Rodrigo Hasbún, Víctor Hugo Viscarra, Claudio Ferrufino-Coquegniot, Sebastián. Así mismo, la novela del autor cochabambino Klaus von Hohenfriedberg titulada *Mitío, el niño*.

Escritores

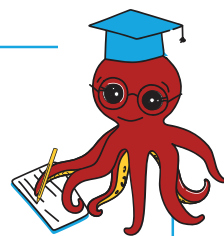
- Adela Zamudio
- Adolfo Costa Du Rels
- Alcides Argüedas
- Alcira Cardona Torrico
- Alfonso del Granado
- Antonio Díaz Villamil
- Armando Chirveches
- Augusto Céspedes
- Gregorio Reynolds
- Gustavo Adolfo Navarro
- Gustavo Adolfo Otero
- Isabel Mesa de Inchauste
- Jaime Mendoza Gonzales
- Jaime Sáenz
- Javier del Granado
- Jesús Lara
- Porfirio Díaz Machicao
- Raúl Otero Reiche
- Renato Prada Oropeza
- Ricardo Jaimes Freyre
- Rodrigo Urquola Flores

LURAÑA

¡JUMARAK YANT'AM!

1. Munkta uka arut uñstañapatak Wikipiriy jist'aram.
2. Thaqhtañ chiq jikxatam, ukatx yatichañamatak wakiskir yatiyāw thaqhtam.
3. Uka qillqatax qawqha aruts qillqata uk yatxatam.
4. Kuna kast qillqatanak taypins qillqatax jikxatasi uk yatxatam.
5. Yaqha qillqat chhiththapix uñstki uk limxatt'am, ukaw yatxatka ukxatx juk'amp yatiyātam.
6. Amuyunakamamp jikxatka uka yatiyāwinakamp qillqantt'am:

- ¿Akxatx Wikipiriy yatiyāwinak jikxatañax jasakit janicha?
- ¿Kuna yatiyāwis akxatx janir utjki?
- ¿Kunats yatiqirinakaman akxat yatiyāwinak jikxatapxañapax wakiskiri?
- ¿Jan utjkaspa ukax kunas kamachaspa?

Qillqt'asiñatak
jiskht'asiñataki

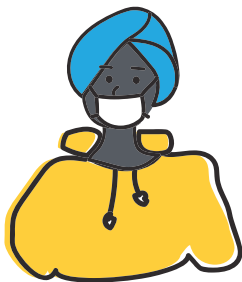
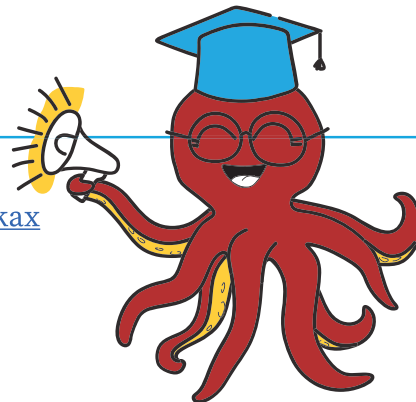
1.9 Wikipiriy mayj mayj uñjañxata

2015 maranx, uraqpach irpirinakaw jan tukjtkir
qullqichäw jiltayañ amtanak utt'ayañatak
mayacht'asiwiypaxi, ukampiw jichha pach jan walt'äwinak
askichañatakix thakhichasitaraki.

¿Jan Tukjtkir Qullqichäw Jiltayañ Amtanak uñt'tati?

4ir Jan Tukjtkir Qullqichäw Jiltayañ Amtanx irpirinakax
akham lurapxañap siwa:

“Suma, taqinir yäqkiri, kikipat yäqkir yatichäwiw
utt'ayaña, ukhamarakiw taqinitak yatiqañ
utjañapatakikipinix ch'amachaña”.

COVID-19
ñanqha usjam
jan walt'äwinak
utjipanw mayj
mayj uñjasiñax
juk'amp utji...

...ukatw wawanakax jan yatiqañ
utanakar sarxapxiti.

Wikipiriyas kipkak jan
jark'antat
amtanakampiw
juk'ampis kikipat
yatiqañax utji,
taqinitakiw yatiqañax
utjaspa, nayrax
uñt'atakän uka
qillqatanakat sipans
juk'a qullqik
munasitapata,
waljanitak jan jark'antas
yatiyäwinakamp
yanapt'asiñ utjatapata.

Ukhamarus...
¿jan atamirinipki
jan ukax jan
llikar sum
mantirjamäpki
jupanakax
kamachapxisa?

• • • • 1.9 Wikipiriy mayj mayj uñjañxata

Taqi uraqpach yatiqirinakax tecnologíamp sarantapxaspa ukaw amtaxa, ukhamarus uk phuqhañax ch'amakiskiwa. Khust'at atamirinakax walja yatiqañ utanakanw janir utjkiti jan ukax llika yatiyáwinakax chhaqhtas chhaqhtasaw puri.

Jumati ukham jan walt'awinksta jan ukax khithiruti ukham jan walt'awinkir uñjsta ukax, Wikipiriyar mayj mantañax utjiwa:

- Kuna yatiyáw thaqhir llika chiqäms Wikipiriyarux mantakismawa, jach'a atamirimp laptopamp pallall atamirimp jan ukax jawsañampiw mantasma.
- Jawsañamanx Wikipiriya aplicaciones apaqt'asirakismawa.
- Llikax jan sum mantki (jan llikax utji ukata, llikanñatakix walja qullq munasi ukata) uka chiqanakanx Kiwix ukaw apaqasitäsapa, uka aplicacionampix jan llikar mantasakiw Wikipiriy yatiyáwinakax uñjatäsapa.

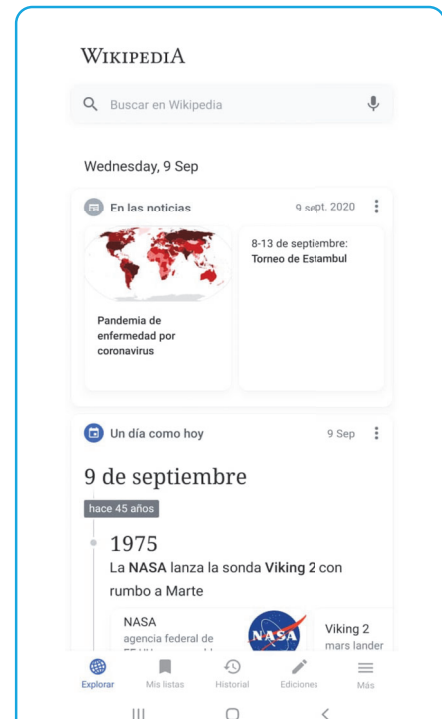
Qhanancht'äwi: Uraqpachan Wikipiriy jasak uñjasipkañapatakikix [KaiOS](#) ukatakiw mä aplicacionax jichhak uñt'ayata, yaqha wakichäwimp jawsañ apnaqatataki.

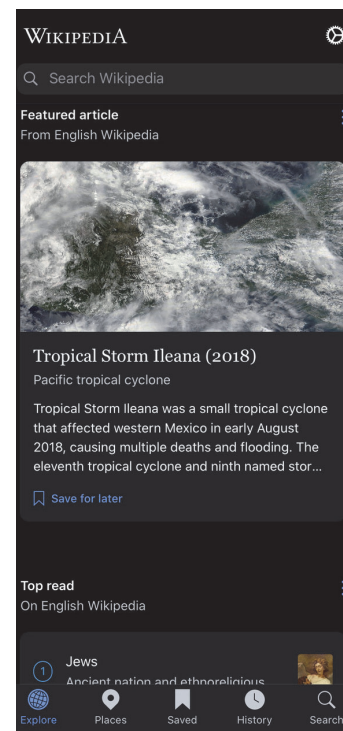
KIWIX UKAMPIX JAN LLIKAR MANTASAKIW WIKIPIRIYAX UÑJATÄSPA

Kiwix ukax llikan yatiyáwinak inak thaqhiriwa, jan jark'antasis wakt'ayatawa, ukampix jan llikar mantasakiw Wikipiriyax uñjatäsapa.

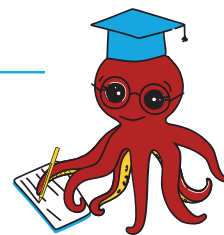
Atamirimanx kuna arut arsuts imakismawa, ukhamarakiw flash USB ukans DVD ukansa, uk uñjañatakix janiw llikanñax munaskiti.

[Wikipiriy aplicaciona, Androidataki](#)

[Wikipiriy aplicaciona iOSataki](#)

¡JUMARAK YANT'AM!

Llikanx yatiyāw thaqhiriw utji, jawsañanakanx utjarakikiwa, kunjams ukanakampix Wikipiriyarux mantatäspa, ukxat amuykipt'añäni. Ukhamatw yatiqirinakamarux Wikipiriyar mantapkan ukjatakix juk'amp sum amuyt'ayäta. Jichhax akan uñstki uka pachp Wikipiriyar lura, nayraqatx atamirimampi, ukatx Smartphoneman utjki uka Wikipiriyar aplicacionanraki (aplicacionanak apaqañax utjki ukat apaqt'asim):

1. Thaqhañ chiq jikxatam, ukatx uraqxat mä qillqat thaqhtarakim.
2. Uka qillqatax kuna yaqha arunakat qillqatas uñsti uks uñjarakim.
3. Inti Jak'a Laqampxat juk'amp yatxatañatak mä chhiththapix uñstki uk limxatt'am.
4. Uraqit arski uka qillqatar kutt'am.
5. Wikipiriyar nayrär uñnaqar kutt'arakim.

Aka aynachan utjki uka jiskhtäwinak jaysam, kuns uñjawiya ukxata, ukatx jaysäwinakamxat juk'a arunakamp tantachäwin mayninakar yatiyxarakim.

	WIKIPIRIYAR ATAMIRIN MANTKASA	WIKIPIRIYAR JAWSAÑAN MANTKASA
¿Kunas Jasaki?		
¿Kunas ch'ama?		
¿Akäm mantapxaspa ukax kunas yatiqirinakatak khusäspa?		
¿Akäm mantapxaspa ukax kunas yatiqirinakatak ch'amäspa?		

Qillqt'asiñatak
jiskht'asiñataki

1.10 Wikipiriyān uñapkipan yatiqirinakar chhijit jark'aqaña

Taqi wayna tawaqunakatakix, XXI maranakanx, llikan jan chhijir puriñatak jark'aqasiñ yatiñax wali wakiskiriwa. Yatichirinakjamax, kunjams yatiqirinakasar chhijit jark'aqasna ukxatx inas jan sum amuykstanti, machaq yānakan yatiyāwinak uñapki, llikan uñapki ukjataki. Wikipiriyar mantañatakix, wawanakarux wakiskir iwxt'āwinakw llikan jan chhijir puripxañapatakix sañasa. Awki taykanakan, yatichirinakan uñaqapxañapa, amuyt'apxañapax wali wakiskiriwa, wawax qawqha marañichiy ukhamarjama, llikan yaqha chiqar mantapxchi ukas ukhamaraki. Wawanakax llikar mantapki ukjax yatiyāwinak katuqapxaspa, apayapxaspa ukhamarakiw llikanx chikacht'asipxaspa, ukhamaw jupanakxatx amuyatāspa sasaw UNICEF ukankirinakax sapxi. Ukhamipānx, jupanakatakix akham kimsa kast jan walt'āwiw utjaspa: jan wali yatiyāwinaka, jan wali luratanaka, jan wali jaqinakamp aruskipata. Wikipiriyānx kunjams wawanakasarux chhijit jark'aqatāspa ukw jichhax uka kimsa jan walt'āwirjam uñakipañāni:

Jan wal yatiyata

Wikipiriyax kunayman jaqin uñjapxañapatakiw qillqt'ata. Ukhamax, wawanakatak jan waliki uka yatiyāwinakax janiw pichsutākiti. K'umkay marka apnaqañ amuyunakata, k'umkay yupaychañ amuyunaka, anisiñxata, ukhamanaxxat qillqt'atawa, q'alanch jamuqanakas utjarakiwa.

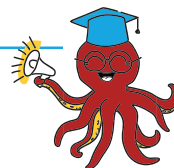
Ukhamarus, ukxatx luratāki ukaw qillqata, janiw ullart'ki jupar thithiyañatakikis chuym ust'ayañatakikisa. Qillqatanakanx chhuxurañ jamuqanakaw qhanancht'at utjaspa, anisiñats utjarakispawa, yaqhip markanakanx ukax wawanakatak jan waliwa sapxaspawa. Ukampirus, munsta ukax, uka jamuqanak jan uñjañatakix Wikipiriyān thakhinch'tañax utjiwa.

Wikipiriyax jan jark'antat llikächixaya, ukhamarus yaqhipax jan walt'ayañatakiw wawanakatak askiki uka qillqatanakx jan wali arunakamp chuym ust'ayañatak mayjt'ayapxi. Ukham [jan wali luratanakx](#) mā qawqha k'atanw katjata, ukatx pichsutawa, jan ukax mā qawqha ch'ipxtana, ukhamarus janir askichaskipanx khithis qillqat uñarir mantaskakispawa

PARA TU INFORMACIÓN

¿KUNS WIKIPIRIYAN JUK'AMP SUMA JARK'AQASIÑ UTJAÑAPATAKIX LURASMA?

- Kuna arunakampis yāpar yaqiyāw thaqtasipxaspa ukxat yatiqirinakamamp aruskipt'am.
- Wikipiriyān ullapkipan jan walinak uñjapxasp ukax kuns yatiqirinakax lurapxaspa ukxat qhanancht'am, amuyt'asiñatakis luratanak aytasirakim.
- Yatiqirinakan ullarapxañapatakix aski yatiyāwinak ajllirt'am.
- Yatiqirinakamar kunxats yatiyāw thaqhaychita ukax nayraqatx jum thaqhtam, ukhamatjan walinak uñstirx katjata.

Jan wal lurata

UNICEF ukankirinakax jan wal luratax akhamaw sapxiwa: "Wawanakamp jach'a jaqinakampix yaqha jaqinakar arkñaqañataki, yamakís p'axp'antañatakiw llikx apnaqapxaspa. Yaqhip kutix wawanakax chuym ust'aykirw arsupxaspa jan ukax jan wali jamuqanaka, jan ukax yatiyäwinak jupanakankirjam katuntasipxaspa jan ukax yaqhanakan qillqat katuntasipxaspa".

Wikipiriyān aliq ullarkasax jan wal luraña utjaspawa, kunjams yatiqirinakarux yätiyäwinak yäpar uñakipapxañapatak yanapt'atäspa ukxatx yaqha chiqanakanw aka qillqatanx juk'amp arsuta. Ukhamarus, mä yatiqirix qillqir tukxan ukaxa, jan ukax yaqha Wikipiriy qillqirinakamp aruskipan ukax, juk'ampw juparux jan wal lurapxaspa. Wawanakan Wikipiriy apnaqkas qillqkas jan chhijir puripxañapatakix jark'aqasiñ amtanakax utjiwa ukhamarakiw wawanakpur aruskipapki ukjatakis jilir jaqinakax jupanakat phiskhasiñ munapki ukjatakisa. Wawanakan chhijit jark'aqañataki, jupanakxat jan yatianañataki, sutinakap jan uñt'ayañatakix uka amtanakax kunjamay wakisch ukhamarjamaw apnaqata, munaski ukhamarjamaw lurataraki.

Khithi yatiqirimas yaqha Wikipiriy apnaqirir (sañäni, mä qillqiri jan ukax apnaqiri) jupar chhijirjam puriyirjam amuyaskchi jan ukax kunjamats llakisiyaskchi ukax yatichirimar jan ukax khithi suma amuyun jilir jaqir yatiyam sasaw iwxt'aña. Uka mayni Wikipiriy apnaqarimpix janiw aruskipxañapati.

Jan wali jaqinakamp aruskipata

Wikipiriyān janiw uñakipirinakarux qawqha marañitasa sasins yaqha yatiyäwinaks jiskht'atäkiti, janiw qillqantayasipkipans yaqha urusa. Ukhamarus yaqhip qillqirix qillqapki uka chiqanx yatiyäwinakap qillqantapxi; ukanx kawkharus aruskipañatakix qillqat apayapxaspa uka (imaylu, jank'ak qillqasiña, yaqhanakampi), jamuqa, chiqpach sutipa, kawkhans jikxatasi uka, kunat yatxatatas uka, kuns yatiñ muni uka, yaqha llikanaka kunw qillqantapxi. Yaqhip kutix, uñakipir mantki jupax yatiyäwinakap yaqha chiqan yatiyarakispa, aruskipañatak utjki uka chiqan ukhama.

Wikipiriyar mantir sullka antanakan ukham yatipaxatapatw llakisiñax utji, juk'ampis uñakipirix wawät sasin uñt'ayaski jupat llakisita. Llakayawa, yaqhip kutix yaqhip wayna tawaqunakax aruskipañ llikäkaspas ukhamw Wikipiriyx apnaqapxi, ukatw yatiyäwinakapx uñt'ayawiyapxi ukhamarakiw yaqha jan wali luratanakas utji, ukanakaw qillqt'asiñ jach'a amtx jan walt'ayarak.

YATIÑAMATAKI

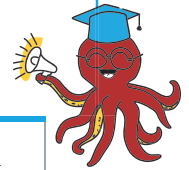
WIKIPIRIY APNAQIRINAKA

Wikipiriyān apnaqirinakax taqinin suma jaqjam uñt'at, jupanakaw qillqatanakx pichsupxaspa, uñjirinakar jark'antapxaspa, jan wali luratanakat wiki ukx jark'aqapxaspa, jan wali qillqats ukhamaraki.

YATIÑAMATAKI

YATIQRINAKAN WIKIPIRIYAN JAN CHHIJIR PURIPXAÑAPATAKIX JUPANAKAMP CHIKAW AKA IWXT'ÄNAK UÑAKIPT'ASMA:

	1. Wikipiriyar qillqantayassta ukax, ukär mantakipinim, Wikipiriyān ukamp qillqt'am.
	2. Jan uñt'atanakax chimpum sita sasipkstam ukjax janiw sañamawa.
	3. Qillqantayaskta ukampix jan wila masinakamarus masinakamarus mantayamti. Jan walinak lurapxasp ukax jumaruw juchachapxiristma.
	4. Atamirti jan apnaqxäta ukax llikamat mistuwiyxam, yaqhanakamp mä atamirik apnaqapxsta ukax yamakis mistuwiyxakipinim.
	5. Jan walja kutx qillqatayasimti, wakiski ukjakiw ukham lurasma.
	6. Qillqantayassta ukax, ukämakpin mantam, qillqkta ukjax ukäm mantas qillt'am.
	7. Kawkhantï jakkta ukx janipin samti, jawsañ jakhums janipiniraki.
	8. Chiqapch sutimx jan uñakipirin sutipjam apnaqamti.
	9. Qillqantayaskta uka chiqanx jan jamuqanakama, masinakaman jamuqanakapa jan ukax wila masinakaman jamuqanakap uñt'ayamti. Yaqha jaqinakax khithitas uk yatxatañatakiw uka yatiyāwinakamx apnaqapxaspa, yaqha llika chiqanakan uka pachpa yatiyāwinakam qillqantsta ukjaw juk'ampis ukhamäspa.
	10. Yatiqañ utaman llikapx jan mayjt'ayamti, ukax khayaruw sartha siskasmas ukhamawa.
	11. Jumxatx jan qillqt'amti: chiqpachapin wali uñt'atästa ukax yaqhanakaw jumxatx qillqt'asipkani.
	12. Jumxat jan amuyasisak kuns uñt'aysta ukax khithiti apnaqki jupar ukx pichspan sama jan ukax uñakipasiñap mayim, ukhamatw uka yatiyāwimax imantatäni. Sinti sullka antätam amuyxapxä ukax yamakis mä apnaqiri jan ukax mä qillqiriw uka yatiyāwimax pichsuspa, janiw mayiñamas ukatakix munaskaniti. Ukham luratatz jan phiñasimt amp suma, jumar chhijit jark'aqañatakiw ukham luratäni.

Jan walt'äwinak askichaña ukhamarak yatiyaña

Wikipiriyān sapa maynin yatiyāwipax sullka antanakan uñt'ayatjamäki ukax pichsutāñapawa, mä [uñaqiriruw](#) jamasat yatiyatāñapa jan ukax uñaqañatak utjki uka imayluruw yatiyatāñapa. Pichsutaw sasin ullaririrux yatiyasiñapawa, jan jupāt yatipxañapatakis jan chhijir puriyapxañapatakis kunas lurata ukaw yatiyasiñapa, akat qhiparux jakäw yatiyāwinakamx Wikipiriyān jan uñt'ayamti sasinw iwxt'aña.

Qillqirinakax jilir jaqinakamp wawanakamp jan wali amuyump sarnaqayañ munapxchi, sarnaqapxañapatak yanapañ munapxchi ukax Wikimedia Tamaruw imaylüm qillqas yatiyaña: legal-reports@wikimedia.org ukaru, jan wali amuyunjam jan ukax chhijir puriyirjam amuyatächi ukax uka pachparaki. Wawanakar jan wali jamuqsutax utjchi ukax uka pachpa imayluruw yatiyañarakiki.

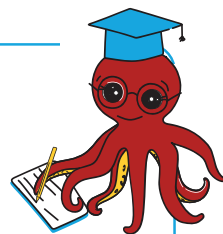
Usuchjañ munapxchi ukax Wikimedia Taman jank'ak yanapt'irinakaparuw imaylüm yatiyañarakiki: emergency@wikimedia.org ukaru.

LURAÑA

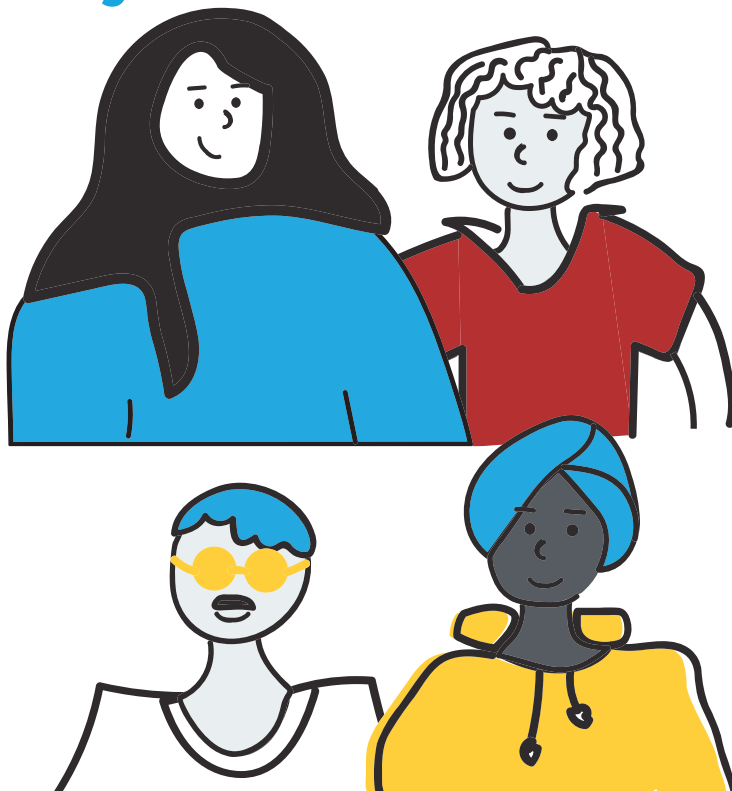
WIKIPIRIYAN JAN CHHIJIR PURIS UÑAKIPAÑA

Aka chiqan yatiqawiykta ukhamarjamax, kunjams yatiqirinakamarux jan chhijir puris Wikipiriy apnaqapxañapatakix yanapt'asma ukxat 3 jan ukax 4 amuy qillqt'am ;Tantachäwinakan ukx uñt'ayam!

Aka chiqanw qillqt'asismaxa

1.11 Kikipat yatiyaña, kunayman yatiyäwinak uñt'ayaña, Wikipiriya

Wikipiriyax janiw tukuyat amtäkiti, kunayman arut qillqt'at uñstki ukanx phuqhacht'añax wakisiskakiwa. Ukhamatx yaqhip saräwinakamp arunakamp sarnaqäwinakamp amuyunakampiw yaqhachat uñsti jan ukax sintrak uñsti. Yaqhip Wikipiriy yanapt'irix kunas jan utjki uk yatiñatakiw yatxatapxi ukhamarak amuyt'apxi, Marc Miquel jupax ukhamawa. Akham saraksnawa, yaqhip uraqitx janiw kamsatäkisa, janirakiw jisk'a markanakats wakiski uka yatiyäwinakax utjkiti; chacha warmix janiw kikipat uñstapkiti, jisk'achat markanakatx janiw sint arsutäkiti. Akham irnaqasaw kikipat yatiyäwinak katuqañax utjaspa, Wikipiriyax ukhamatw taqi arunakatx kunayman arsutaraki.

¿Wikipiriyax kunas jan utjki ukxat yatichirinakan yatipxañapax kunats wakiskiri? ¿Wikipiriyax juk'amp arunakat qillqatamp jisk'a markanakat arsutamp utjañapax kunats aski? [Marc jupax akham siwa:](#)

“Wikipiriyax jisk'a markanakat yatiyäwinak uñt'ayaña ukhamarak yatichäwin uk apnaqañax wawanakar yatiyañatakix wali wakiskirispawa. Wikipiriyax kankañapax mä arut arsuñ ch'amachañatakix yatiyäv apthapitjamäspawa ukhamarakiw akat qhipar kuna pachas [mä markan saräwipax] yatxatañatakisa; kunayman yatiyäwinakaw utji, mayachthapit kankañaniwa, walja jamuqanakaw apnaqata, ukat ukhama”

• • • • 1.11 Equidad de conocimiento, diversidad de contenido y Wikipedia

Janir tata Marcan qillqatap ullt'kasax ;Mä juk' yant'añäni! Wikipiriyar mantam, aka amuyunakamp qillqatanak jikxatañ yant'am. Qillqt'añatak janq'uk uñstki uka chiqanakan uñjkta uk qillqantt'am:

Markaman uñt'atäki uka jaqit mä qillqat thaqhtam.	
Markaman wali uñt'at manq'at mä qillqat thaqhtam	
Uraqiman utjki uka jikthaptäwit jan ukax yäqat chiqat mä qillqat thaqhtam	

Jikxatkta uka qillqatanak uñjatatx, aka jiskht'äwinak jayst'am:

¿Uka qillqatanakax khusat janich arskta uka arutx qillqata?	
¿Aka Wikipiriy qillqatanakax yaqha arunakat arsutati?	
¿Uka pachpa qillqatax mayjat yaqha arutx qillqata ukx amuyasmati? (Utjstam ukax llikan utjki uka jaqukipirimpiw jaqukipt'ayasisma)	

Jakaskta uka chiqxatx kunas Wikipiriyan jan utjki ukx nayrîr yant'äwin inas amuyxsta ukhamarakiw kunjams kunayman arutx yatiyâwix mayj mayj qillqata uksa ¿Kunjams yanapt'irinakax uka jan utjir yatiyâwinak jikxatañatak ukhamarak ukxat aruskipañatak irnaqapxi? Tata Marcan qillqatapan ukxatx yatîta.

Qhanancht'äwi: Aka qillqatax "[Yatiyâwinak kikipat katuqañ urunaka](#)" sutin amtanw [nayraqat uñt'ayasiwi](#), uka amtax Wikimediantirinakax kunjams yatiyâwinak kikipat katuqañatak irnaqasipki ukxatawa.

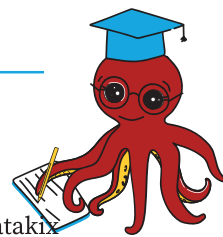
“TAQI JAQINAKAN YATIÑAP APTHAPIÑ MUNSTAN UKAX, TAQINIRUW TANTTHAPIÑASA”

Sutijax Marc Miquelawa, [Wikipiriyan Kunayman Kankañ Uñaqirinaka](#) (WKKU) sutin wakichâwin irnaqtha, ukanx waljaniw tantachasipxi, yatxatirinakampin llikan irnaqirinakampin kunjams Wikipiriyan kunayman kankañan yatiyâwix uñsti ukxat yatxatapxañapatakiwa ukhamarakiw wakisir amuyunakat amuykipt'apxañapatakis jan utjki uka yatiyâwinak phuqhachañatakisa. Kunats yatiyâwix jan phuqhataki ukxatw aka wakichâwinx qhanancht'añ munata ukhamarakiw kunjams uraqpachanx taqi chiqan sapa arutx sarâwinakax uñt'ayata ukxats arunakax juk'acht'ata. Uka pachparakiw, kunayman arunakat qillqatanak utjañapatak ch'amacht'añ munata, kunayman yatiyâwinak uñt'ayasaw amuyt'ayañ munapxtha: tamacht'at yatiyâwinakamp uñjatanakamp jakhthapitanakampi, ukhamarakiw qillqatanak suticht'atanakampis, askichañ juk'amp munaski uka jan utjir yatiyâwinak uñt'ayasasa.

Jan utjir yatiyâwinak phuqhachañax ch'am jiw'taykiriwa. Ukhamarus, aka wakichâwinx, jan walt'âwinak askichañatakiw amuyt'ayañ muntha, taqinin jan walt'âwinakapat amuyt'ayañ qalltañataki, uka jan walt'âwinak utjipanw jan juk'amp kunayman yatiyâwix utjkiti. Khust'at yatiyañxat yatxatañw mayjt'ayañ munapxtha, ukaw tunu amtaxa, taman jank'ak amuyatãñapataki, kunayman lurâwinak wakt'ayañ munapxañapataki, juk'amp wakiskir jan walt'âwinak askichapxañapataki. Ukatwa, yatxatat qillqatanak uñt'ayapxtha, ukanx yatiyâwinakat amuykipt'añatakiw thakhichâwinakax qhanancht'ata ukhamarak chacha warmit kunayman sarâwinakat jan kikipat yatiyatäki ukxat jakhthapiñatakisa.

2030 maratakix sapa (Wikimedia) tamaw kuna yatiyâwinakas jan utjki uka phuqhachañxats amuyt'xani, juk'amp jak'ancki uka chiqxat yäpar uñt'ayañataki (uraqinakxata, sarâwinakxata, jaqi uñnaqanakxata, jaqinakxata, juk'ampinakampi) ukhamarakiw yaqha arunakan utjki uka amuyunakats amuyt'xapxani. Jutir maranakax sarâwinakxat yatiyâwinak uñt'ayañatakiw Wikipiriyan utjki uka arunak arsurinakax juk'amp yanapt'asipxani, ukw muntha. Asia Phaxsi ukas kipka wakichâwinakampi, uka utjki ukjax taqiniruw Asia uraqit qillqt'añ mayita, jan ukax Intercultur, CEE Spring ukanakjamsa, ukanakanx Iwiriw Wit'un, Iwrupa chika uraqin, Iwrupa Inti jalsu uraqin utjki uka arunakatw qillqatanakamp yanapkipt'asita.

Qhan qhana arunx, akat qhiparux kunayman yatiyâwinak utjañapatakiw amtanakax juk'amp utjani, juk'amp khusw wakicht'asxañäni, yanapt'asxañäni, juk'amp jan utjki uka yatiyâwinak phuqhacht'añataki. Kikipat yatiyâwinak puriyasaw jan utjki uka yatiyâwinak phuqhachirinakarux yäpar yäqañaxa, jaqin taqi yatiñap apthapiñ munstan ukax, taqiniruw tantthapiñasa, ukatw ukhama.

ULLAKIPT'ATATX AMUYKIPT'AÑÄNI:

- ¿Markaman sarnaqäwipata, saräwinakapata, uñt'at jaqinakapat jank'ak yatiyäu jikxatañatakix kawkirus yatiqirinakamax mantapxaspa, llikans janisa?
- ¿Kuna saräwimats llikanx anchjpin arsuta? ¿Kuna kast jaqinakats anchjpin arsutax utjiti?
- ¿Kunats saräwimat llikan uñt'ayasiñapax wakiskiri?
- Nayrür yant'äwin yatxatawiykta ukarjamax, ¿jumatakix Wikipiriyax yäpar uñt'ayatati?

Aka chiqanw qillqt'asisma.

İlir Yatichäwx phuqhacht'xtawa!

İWakiski uka tantachäwin akham phuqhatamat mä juk's
arst'asim!

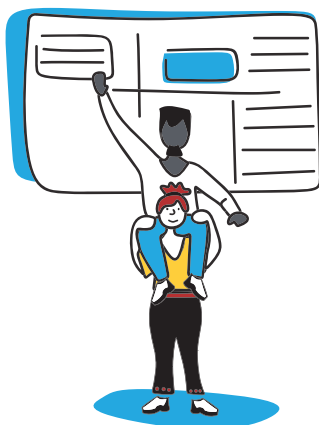

¿Jichhax kunas utjani?

¡Iir Yatichäwx phuqhacht'xtawa, ukhamax 2ir
Yatichäwimp sarantañatakix munaski ukanak
yatxtawa!

¿Jichhax kunas utjani?

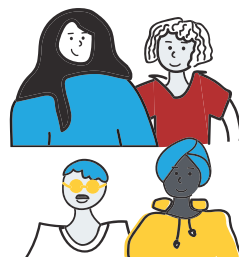
2ir Yatichäwinx kunjamas Wikipiriy qillqatax jaljt'ata ukxat juk'amp yatiqt'ata ukhamarakiw kunjams yatiqirinakamarux llikan utjki uka yatiyäwinaxat amuyt'asipxañapatakix yanapt'asma ukxatsa.

¡Jichhak yatiqkta ukamp yatiqañ utamar purt'am! Wikipiriy apnaqañ yatiqapxañaptakix, yatiqirinakamatak mä yatichañ amta wakt'ayañ qalltam, yatiyäwinak uñakipañ juk'amp yatipxañapataki.

Yapt'a Laphinakan uñstki uka yatichañ amtanak amuyt'asiñatak uñxatam, ukanw kunjams Wikipiriyx kunayman yatichäwin apnaqasma ukx jikxatäta.

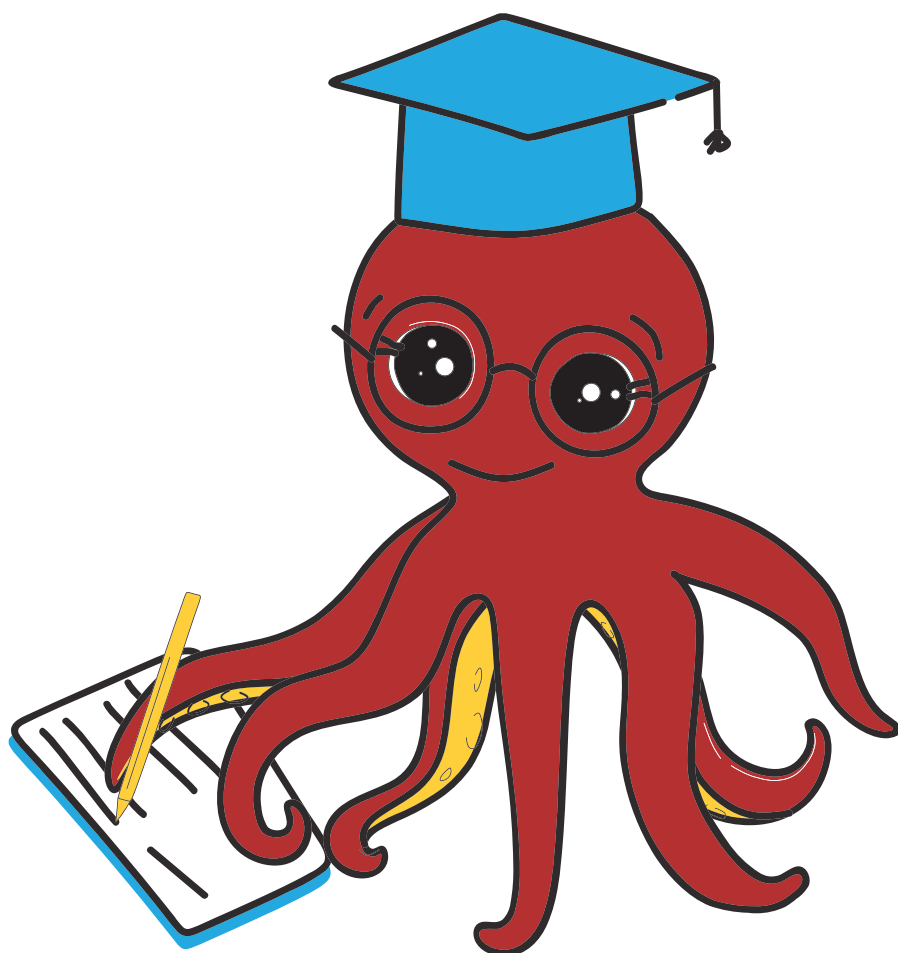

Aruskipañ llikanakanx, uraqpachan Wikipiriy qillqir yatichir tamar arktañx jan armasimti. [Jakaskta ukjanx](#) Wikimedia tamax utjit janich uks thaqhtarakim.

Jutir laphinakax janq'ukiki ukan amuyunakam qillqt'asim, 2ir, 3ir Yatichäwinakanx ukham luraskakismawa.

Qillqt'asiñatak
jiskht'asiñataki

Qhipa **luräwi**

Yatiquañ utaman
wikipiriyamp yaticht'am

•••• Qhipa luräwi

¡Jichhax yatiqatasarjam lurarakiñäni!

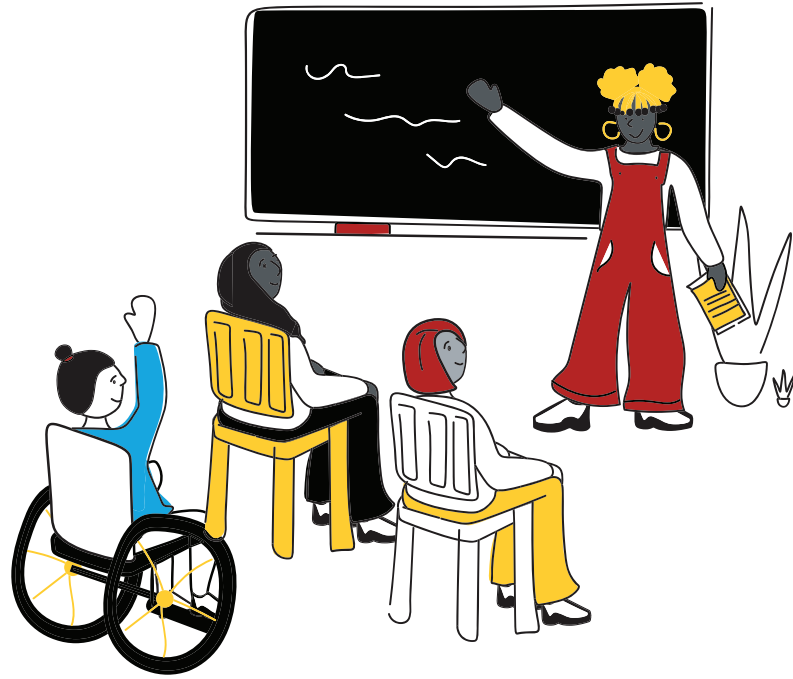
- Wikipiriyän yaqha kankañanakapxat yatiqkta ukxat amuyt'am ukhamarak yatiyäwinak uñt'ayañ yatichañatak walitapata.
- Wikipiriy apnaqkasax kuna yaqhar yaticht'kay lurañanaks yatiqirinakamax yatiqapxaspa ukxat amuyt'am, yatiqapkipanx k'umis amuykipt'am.
- Llikan yatichañatakix kunjamas Wikipiriyax apnaqatäspa ukxat lup'ikipt'añatakix, amuyt'asiñatak yatichañ amtanakax utjki uk yapt'at laphinakan uñakipam ukhamarak lurañanaksa.
- Kuna lurañans yatichañ amtans yatichañ qillqatans Wikipiriyx yatiyäwinak uñt'ayañ yatiqirinakamar yatichañatak apnaqasma uk amuyt'ma.
- Aynachañ utjki ukan amuyunak qillqantt'am ukhamarak yatichañ amtanaksa.
- 2ir Yatichäw tukuykasaw amuyunakamx uñakipt'äta, yaqha amtanak yapt'äta, yaqha yatiyäwinaka, ukhamat yatichañ amtx kamisti wakt'ayañ iwxt'apkätam ukham qillqañ qalltäta (jan ukax kuna amtampiy wakt'ayasksta ukhamarjama).

AMUYUNAK APTHAPIÑÄNI:

Qillqt'asiñatak
jiskht'asiñataki

Yatichañ Amta jaljt'anaka

LURAÑA:

YATICHAÑ THAKHICHÄWI:

JIKXATAÑ JISKHT'ANAKA:

YATIQAÑ YÄNAKA:

YATIQATA:

YATICHAÑ THAKHICHÄWI:

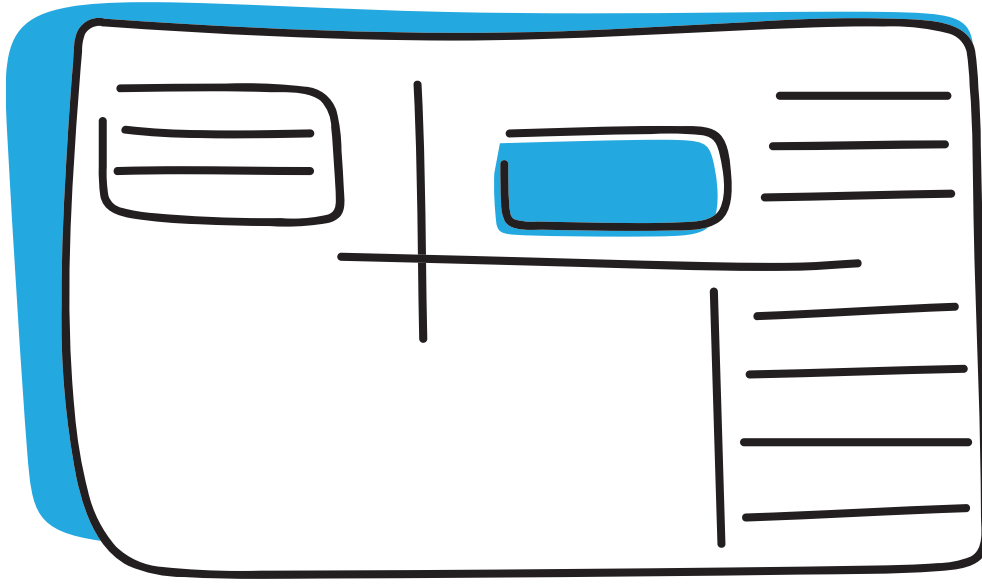
WAKICHT'ÄWI:

QALLTA:

YATICHT'AYASIS YANT'AÑA:

SAPAK YANT'AÑA:

YATIQAT UÑT'AYAÑA:

Yapt'a

**Lurañanakamp
yatichañ
amtanakampi,
Wikipiriyamp
yatichañataki**

•••• Yatiñ munataja

LURAÑA:

Yatiñ Munataja – Uñacht’äwi

YATICHAN THAKHICHÄWI:

JIKXATAÑ JISKHT’ANAKA:

¿Kunjams munktha uka yatiyäwx llikan jikxatiristha? ¿Kunjams jikxatktha uka yatiyäwx uñakipt’iristha?

YATIQAÑ YÄNAKA:

Atamiri, llikar mantaña, qillqañ panka, qillqañ yänaka, “Yatiñ munataja” irnaqañ laphi

YATICHAN JUK’ACHA:

Jiskht’äwinak jaysañatak munapki uka yatiyäw jikxatkas uñakipkasax yatiqirinakax kunjams Wikipiriyar thaqhaxpi ukxat amuykipt’apxani, qillqt’asipxani

YATIQATA:

Yatxatañ amtamp irnaqañ qalltkas, yatiqirinakax Wikipiriyar jikxatapki uka yatiyäwix walit janicha ukw amuyapxaspa.

WAKICHT’ÄWI:

- Kunas yatxatatäspa jan ukax luratäspa uk amuyt’asim, yatiqirinakaman llikan thaqhaxañapataki.
- “Yatiñ munataja” irnaqañ laphx sum uñakipam ukhamarak amuyt’ayañ lurats yañt’aw chimpsa.
- “Yatiñ munataja” irnaqañ laph yatiqirinakar lakiram, llikan phuqhacht’apxañapatak jan ukax laphin limxuyasipxañapataki.

QALLTA:

- Kuna amtampis yatxatañ munata jan ukax kunas luraña uk uñt’ayam.
- Yatxatañatakix kuna chiqanakar us yatiyäw jikxatañatakix llikanx mantapxi ukxatx yatiyirinakamar yatiyäw apthapiñatak arst’ayam.
- Llikan yatiyäw jikxatañax kunja askisa, kunja ch’amasa ukxat yatiqirinakamar aruskipt’ayam ukhamarak yatiyäwix iyawsañjamat janicha, kunjams qillqatanakap jan katuntasipxañapatak lurapxaspa ukxatsa. Wikipiriyar mantapxañapatak juk’ampis ch’amacht’am, yatxatañ qalltapxañamatakiw ukx apnaqapxäta sasin jupanakar sama.
- Aka aynachañ uñstki uka waliwa, jan waliwa sañ amuyunak uñt’ayam, yatxatañ qalltañatakix ukampiwi Wikipiriyar uñsupxäta sasin jupanakar sama.
- “Yatiñ munataja” irnaqañ laph uñt’ayam (qhipäxan jikxatasi).

Waliw sañ amuyunaka:	Janiw walikit sañ amuyunaka:
• Iyawskay qillqatanak uñakipt’at aytasi. • Taqit wakiskir qillqatanx yatiyäwinakaw utji, qhanaw arsuta. • Mä lurawxatx kunayman wakiskir yatiyäwinakaw yatiyata. • Qillqatax mä khuskhat yatiyata, suma sart’ayatawa. • Jan p’iq muytayañ amuyump qillqatawa.	• Janiw kuna qillqatas aytasitäkiti. • Amuyump ullart’añatakiw iwxt’ata. • Qillqanakamp aru thakhichäwinakampiwi pantjata. • Jichhax utjki ukxatx nayra yatiyäwinakampiwi qillqt’ata. • Wakiskir yatiyäwinakatw arsuta, ukhamarus janiw kawkins uka yatiyäwix jikxatasi ukax satäkiti.

YATICHT'AYASIS YANT'AÑA:

- “Yatiñ munataja” irnaqañ laph phuqhachañatak kunxats amuyt'ayañatak arst'am.
- Kunjams ukxatx Wikipiriyān thaqtatäspa uk yaticht'am ukhamarak irnaqañ laphin kunjamas qillqantaña uksa; yatiqirinakamarux waliwa, jan waliwa sañ amuyunakamp Wikipiriy qillqat uñakipapxañapatak jiskht'am.

SAPAK YANT'AÑA:

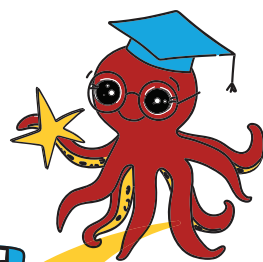
- “Yatiqañ munataja” irnaqañ laph phuqhachapxañapatak yatiqirinakamar suyt'am. Panin paninis irnaqapxarakispawa.
- Waliwa, jan waliwa sañ amuyunak wakt'ayasipxam sama, wakiski ukj uñxatapxañapataki.
- Irnaqapkipanx yatiqirinakamar amuyt'ayam ukhamarak arxayt'am.

YATIQAT UÑT'AYAÑA:

- Irnaqañ laphinak phuqhacht'at apayanipxäta sawsin yatiqirinakamar sama: irnaqañ laphip limsus jamuqt'apxañapataki, atamirin jamuqt'apxañapataki.
- Kunjams lurapxi ukxat arst'apxañapatak 2 jan ukax 3 yatiqir chhiyllt'am: ¿Kunas wakiskiri? ¿Kunas ch'ama? ¿Kuna waliwa, jan waliwa sañ amuyunakas jikxatapki uka qillqatanakanx uñjapxi? ¿Wikipiriyax yatxatañ qalltañatakix jupanakatak khusäwiyiti?
- Mayitäki uka chimpump chimpt'as yatiqirinakaman luratanakap uñakipt'am, qhanancht'añ wakiski ukxat qhanancht'am.
- Lurañjamächi ukax, yatiqañ uta blogan, yatiqañ uta llikan, Pinterest llikan yatiqirinakaman luratap uñt'ayam.

....YATIÑ MUNATAJA

Iwxt'a: Wikipiriyān yatiyāw thaqhka ukxat aka irnaqañ laphin qillqt'am. Tukuyañatakix wakiski uka ch'ussut chiqanakan sapa jiskht'āw jayst'am.

¿Kuna qillqatanaks akxarux uñakipäxa?

¿Kunxats jichhax aka aruskipäwinx" aruskipt'atäski?

¿Kunjamats jikxatktha uka yatiyāwinakax chiqpach luratat aliq arsutakich ukx yatthxa?

¿Kuna wakiskir amuyunaks aka yatxatāwinx jikxattha?

¿Kuna jan waliwa sañ amuyunaks aka qillqatanakanx jikxattha?

¿Kuna waliw sañ amuyunaks aka qillqatanakanx jikxattha?

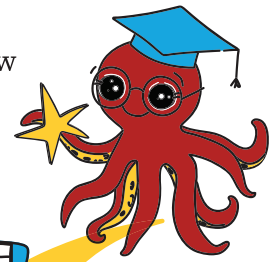
¿Kuna wakiskir qillqatanaks jikxatasktha?

¿Kuns thaqhasktha? ¿Kuna wakiskir arunakampis thaqhiristhxa?

.... Yatiñ Munataja – Uñacht'äwi

Akanx kunjams Yatiñ Munataja ukx phuqhacht'asma ukw uñjätä, yant'äw chimptañs ukhamaraki. ¡Jumatakjam mayjt'ayam!

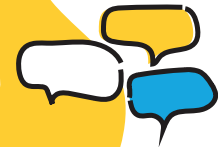
Wikipiriy qillqatanx akanakaw yatiyäv jikxatañatakix aytasita, ukaruw mantä:
 - [Juana Azurduy, la teniente coronela](#)
 - [Juana Azurduy: la olvidada](#)
 - "Güemes, la tierra en armas" yatxatäwin Juana Azurduyat arsutäki uka chiqa.

¿Kuna qillqatanaks akxarux uñakipäxa?

Sutipax "s" ukamp qillqañawa, janiw "z" ukampixa sasaw ch'axwapxi, janiw "coronel" sañäkiti, "coronela" sañawa sasina. Jichhak ch'axwatax janiw utjkiti.

¿Kunxats jichhax aka aruskipäwinx" aruskipt'atäski?

Awia Yalan yaqhaqhtañatak ch'axwatäkän ukjax p'iqichir palla pallänwa, wila masinakupamp chika. Waljaniruw yaqhaqhtañatak ch'axwapxanapatakix ch'amacht'awiyi, ch'axwañ yaticht'awiyi, maynix Juan Wallparimachiwa, jupax jupa mamar arxatasaw yamakis jiwawiyi. Lluch'itanakamp jayllinakamp markar yanapt'añ amtanakampiw jupan sutipamp suticht'at utji, ukax jupat amtasiñatakiwa.

¿Kunjamats jikxatktha uka yatiyäwinakax chiqpach luratat aliq arsutakich ukx yatthxa?

¿Kuna wakiskir amuyunaks aka yatxatäwinx jikxattha?

Janiw aliq arsutakikiti, sarnaqäwix yäpar arst'atawa, qillqatanx walja yaqha qillqataw aytasita.

Qillqatanx walja yaqha qillqataw aytasita, yamakis kuna pankatsa, kawkir laphits yatiyäwix apsa ukas satarakiwa, yatiyäwix yamakis yäpar askicht'atawa.

¿Kuna jan waliwa sañ amuyunaks aka qillqatanakanx jikxattha?

¿Kuna waliw sañ amuyunaks aka qillqatanakanx jikxattha?

Janiw kuna jan wakiskirisa. Janiw amuyump uñxatam siskis qillqanakas pantjatäkiti. Wila chhiththapinakakiw utji, ukax jan utjki uka yatiyäwinakatakiwa.

- [Juana Azurduy](#)
- [Juana Azurduy - Homenajes](#)

¿Kuna wakiskir qillqatanaks jikxatasktha?

¿Kuns thaqhasktha? ¿Kuna wakiskir arunakampis thaqhiristhxa?

Juana Azurduyan sarnaqäwipanx taqit wakiskir luratanakapw yatiñ muntha, kunjams jichha jakäwisarux ukax yäqatakiski uks ukhamaraki.
 Aka wakisir arunakampiw yatiyäv thaqhtä:
 - Juana Azurduy de Padilla
 - Vida de Juana Azurduy

• • • • Yatiñ Munataja – Uñacht'äwi ¡Qalltañäni!

Akanx kunjams Yatiñ Munataja ukx phuqhacht'asma ukw uñjäta, yant'aw chimptañs ukhamaraki. ¡Jumatakjam mayt'ayam!

YATIQRINAKAX AKHAM LURÄÑ YATIPXI:	CHANICHÄWI
Kunjam thaqhtañs wakiskir arunaks yatiyäw thaqhañatak yatxiwa.	
Walit janich waliki uka amuyunakampiw qillqatx uñakipañ yatxi.	
Jikxatki uka yatiyäwx yatxatäwipatak juk'acht'añ yatxiwa.	
Qillqatanx chiqpach luratanakat utji aliq arsutakicha ukxatx amuyt'añ yatxiwa.	
Juk'amp yatxatañatak yaqha qillqatanak aytasiñ yatxiwa.	

3	Yatxatatapatx qhanpin arst'apxi
2	Yatxatatapatx mä juk'w arst'apxi
1	Janiw lurañx tukuykiti

• • • • Sarnaqäwi

LURAÑA:

¿Khithin sutipas panka qillqatanx uñsti?

YATICHAN THAKHICHÄWI:

JISKHXATAN JISKHT'ANAKA:

¿Khithis panka qillqatanakanx uñsti? ¿Khithis jan ukankki? ¿Kunats maynirux "uñt'at jaqjam" uñt'ata?

YATIQAÑ YÄNAKA:

Atamiri, llikar mantaña, sarnaqäwit arsur panka, qillqañ panka, qillqañ yänaka

YATICHAN JUK'ACHA:

Yatiqirinakax Wikipiriy uñsupxani, sarnaqäwit arsur pankanakan jan uñstki uka uñt'at jaqxtat yatxatañataki.

YATIQATA:

Khithinakats sarnaqäw pankanakanx armasita ukxatw yatiqirinakax amuykipt'apxani, Wikipiriyx markapan uñt'at jaqinakat yatxatañatakiw apnaqapxani, khithinakati pankanakapan jan uñstki jupanakat yatxatañataki.

WAKICHT'ÄWI:

- Kuna panks yatiqirinakamax sarnaqäwit yatiqañatak apnaqasipki uk yatxatam.
- Kuna uñt'at jaqinakats armasita uk sum amuyam, akham amuyumpi: chachat warmicha, kuna kast jaqisa, kuna aru arsurisa, yaqhanaka.
- Khithinakats juk'amp armasita ukxat yatiqirinakaman phuqhacht'apxañapatakix mä jamuq wakt'ayam. Chachat warmich uk yatiñatakix akhamäspawa:

Sarnaqäw pankan uñstir warminaka	Sarnaqäw pankan uñstir chachanaka

- Yatiqirinakar amuyt'ayañatakix, sarnaqäw pankanakan jan uñstki uka uñt'at jaqxtat yatxatt'as yatiyam.

QALLTA:

- Yatiqirinakamarux markapan jan ukax uraqpach sarnaqäwin uñt'at jaqinakan sutinakap yatiyapxañap mayim.
- Qalltañatakix yaqhip sutinak aytasim. Taqinin uñjkay qillqatan jakhunakamp chimpt'am jan ukax llika jamuqana.
- Aytasipki uka jaqinakax kuna kikip kankañanipxisa ukxat qhanancht'apxam sasin sama, jan utjki jupanaxat arst'añatak ch'amacht'am: ¿Aka sutinak taypinx chachanakat warminakach juk'amp waljani?
- ¿Kunats aka jaqinakarux uñt'ata?
- Aka aruskipäwinx kuna wakiskir arunakas utji uk qillqaqt'am.
- Aka luräwix kuna amtanisa uk uñt'ayam: "Sarnaqäw pankanakanx khithits amtasita, khithits armasita uk amuyañani. Khithi uñt'at jaqinakats armasita jupanakan sarnaqäwip jiwaxax yapt'arakiñani. Wikipiriyampin yaqha llika chiqanakampin yatxatañ qalltañani".

YATICHT'AYASIS YANT'AÑA:

- Yatiqirinakamarux pankap uñxatapxañapatak ch'amacht'am, nayrür luräwin aytasipki uka jaqinakan sutipax ukan jikxatasit janicha sasin jupanakar jiskht'am.
- Wakt'aykta uka jamuq jupanakar uñacht'ayam, pankapan utjki uka jaqinakan sutinapak kast kast qillqantapxañap mayim. Akhamäspawa:

Sarnaqäw pankan uñstir warminaka	Sarnaqäw pankan uñstir chachanaka

- Masimamp jawsäwin kikipt'ayam sasin yatiqirinakamar sama. Jan ukax 2 jan ukax 3 yatiqirir kunti jaysapki uk taqinir uñt'ayapxañap mayim.
- Pankan jan uñstki uka jaqin sutip ajllt'asim, ukatx jupxat Wikipiriyam yatiyäu thaqhtam.
- Wikipiriy qillqatanx, kawkir chiqanakas yatxatäwitakix jukamp wakiskiri uk qhanancht'am. Akhamäspawa: wakiskir chiqa, aytasita, chhiththapinaka.
- Yatiqirinakaman sarnaqäw pankapan jan uñstki uka uñt'at jaqxat arsuñatak wakt'aykta uk uñt'ayam.
- Kunjams jupanakax ukham wakt'ayapxaspa ukxat yatiqirinakamar qhanancht'am: kuna wakiskir yatiyäu utjañapa, kunjams qillqatäñapasa, kunjams Wikipiriyax yatxatän qalltañatakik wakiskiri, kunjams yaqha qillqatanakx aytasipxaspa, ukanaxata.
- Qhanancht'äwi: armasitäki uka uñt'at jaqinakat Wikipiriy qillqatanakax jan utjkchi ukax, kunjmas uka pachpa amuyunakamp llikanx yatiyäu thaqhtapxaspa ukxat yatiqirinakar amuyt'ayam.

SAPAK YANT'AÑA:

- Indica a tus estudiantes que ahora les toca encontrar más información sobre las personas destacadas que faltan en sus libros de texto.
- Pídeles que elijan a una persona destacada que quisieran incluir en su libro de texto. Puede ser de la lista colectiva que crearon o alguien más que hayan identificado.
- Da a tus estudiantes un plazo apropiado para que lleven a cabo su investigación en la red.
- Brinda opiniones sobre el estilo de redacción, prácticas recomendadas para evitar el plagio, citar fuentes, salir de Wikipedia, etc.

YATIQTAT UÑT'AYAÑA:

- Uñt'at jaqinakat yatxatapki uk uñt'ayapxañap yatiqirinakamar mayim. Jisk'a tamanak utt'ayasaw akham lurasispa, paninis taqi yatiqirinak nayraqatans ukham luratarakispawa.
- Kunjams qalltat tukuykamax lurapxta ukxat amuykipt'apxma sasin sama: kunjams armasit uñt'at jaqinakx amtasipxta, kunjams llikan yatiyäu thathtapxta, kunjams aytasit qillqatanakax chiqat janich ukx amuyapxta, kunjams jupxatx yatiyäwinak ajllt'asipxta, kuns aka yatxatäwinx yatiqt'apxta sasin sama.
- Lurañjamächi ukax, yatiqañ uta blogan, yatiqañ uta llikan, Pinterest llikan yatiqirinakaman luratap uñt'ayam.

LURAÑA:

Tukuyañatakix phisqha kutikiw limt'aña

YATICHAN THAKHICHÄWI:

PREGUNTAS DE DESCUBRIMIENTO:

¿Kunjams machaq yatiyäwinakx llikan jikxatta?
¿Kunjams mayj mayj llika chiqanakax
chhiththapita?

RECURSOS:

Atamiri jan ukax jawsaña, llikar mantaña, qillqañ
panka

YATICHAN JUK'ACHA:

Yatiqirinakax chhiththapinakäm mantasaw Wikipiriyx uñsupxani, phisqha kutw limxatt'apxani,
ukhamatw llikanx machaq yatiyäwinak jikxatañ yatiqapxani.

YATIQATA:

Yatiqirinakax kunjams llikanx yatiyäwinakax chhiththapit jikxatasipxi ukw amuyapxani, amuyapkan
ukx masinakapax amuyapkani ukampiw kikipt'ayapxani.

WAKICHT'ÄWI:

- 3 jan ukax 4 wikipiriy qillqat ajllt'asim, qhipa simanax yatiñxat yatiqkta ukanakat yatiñataki.
- Wikipiriy qillqatanakax khust'atat janich uk yatiñatakix qillqatanak uñakipt'am.
- • Yatiqirinakan luratanakap qillqantapxapatakix mä jamuq wakt'ayam:

Qillqata	1ir limt'a	2ir limt'a	3ir limt'a	4ir limt'a	Qhipa limt'a

QALLTA:

- Kuns mä simananx yatichäta uk yatiqirinakamar uñt'ayam.
- Wikipiriy uñt'ayam ukhamarak kunjams ukx apnaqapxaspa uks qhanancht'am.
- Mä simanan yatichañatak Wikipiriyjan ajllt'askta uka qillqat amuyt'ayañatak uñt'ayam, thaqhaña
siski uka chiqan thaqhasa.
- Qillqatanx kuna chiqanakas utji, kuna yatiyäwinaks yatiqirinakax ukan jikxatapxaspa uk
qhanancht'am.
- Chhiththapinakxat juk'amp yaticht'am: Wikipiriyjan chhiththapinakäm thaqhtam, kunjams qillqat
pirwanx yatiyäwinakax jasak jikxatañatak chhiththapita ukxat qhanancht'am ukhamarak jikxatkta
uka machaq qillqatanakatsa, ukhamarak jikxatkta uka machaq qillqatanakatsa, kunjams juk'amp
yatintañatakix ukamp yanapt'asta.
- Kunas manqha chhiththapinakaxa, kunas anqa chhiththapinakaxa ukxat qhanancht'am. Yatiyaw
thaqhañ qalltkasax wikipiriy qillqatax, Wikipiriy qillqatax. Wikipiriy qillqatax yatiyaw thaqhañ
qalltañatakikiñapawa sasaw qhanancht'añama.

YATICHT'AYASIS YANT'AÑA:

- Wakt'aykta uka jamuq uñacht'ayam, Wikipiriyān kunjams yatiyāw thaqhāpaxta ukx qillqt'asipxātawa sasin yatiqirinakamarux sama.
- Kunjams lurapxañapa uk qhanancht'am: 2 jan ukax 3 qillqatampiw qalltapxañama, qillqatanakx ullakipapxasmawa, ukatx juk'amp yatiñatakix kawkir chhiththapxay limxatañ munapxsta uk limxatapxam, ukhamarus 5 kutik limxatapxasma sasin sisma. 5 kuti limxatatx janiw juk'amp thaqhañäxiti.
- Sapa kuti limxatapkta ukjāx sapa qillqat suti qillqt'asipxam sasin sama: qillqat chhiththap qillqt'asipxaspa, suts ukhamaraki, jan ukax atamirimpis jamuqapxarakispawa.
- Uñjapkta uka qillqatanakatx, sapa mayatx kuns yatiqapxta uk qillqt'asipxam sasin jupanakar mayim.
- Mä kutx chikt'at lurañ yant'apxam.

SAPAK YANT'AÑA:

- Jan yanapt'ayasis kuna pachkamas yatiyāw thaqhāpaxspa uk yatiqirinakamar sisma ukhamarak lurapki uk qillqaqt'asipxañapatakisa.
- Munaski ukjāx yanapt'arakim.
- Yatiyāw thaqhtas qillqt'asipkipanx yatiqirinakaman amuyup ch'amacht'am ukhamarak jan yanapt'ayasipxañapatakisa.

YATIQTAT UÑT'AYAÑA:

- Uñt'ayañatakix jamuqanakam tukuyapxam sasin yatiqirinakamar mayim.
- Kunayman lurañanak ajllt'asipxañapatak yatiyam: Power Point janjanak wakt'ayam ukhamarak mä mayjt'ayat jamuqamp aru pxtump yatiyañ jamuqamp yaqhanakampsa.
- Yatiqirinakarux tam tam sartayam jan ukax jisk'a tamanak utt'ayam, ukatx Wikipiriyān kunayman qillqatanak uñakipapki uk kikipt'ayapxañap mayim.
- Taqi yatiqirinak tantthapim, ukatx 2 jan ukax 3 yatiqirir kunjams lurapxi ukampit kuns yatiqapxi ukampit qhanancht'apxañap mayim: ¿Jasakt yatiyāwinak amuyapxta? ¿Kuns wakisirjam jikxatapxta? ¿Kawkir qillqatats juk'amp yatiyāw jikxatañ munapxasmäna? ¿Kuns llikan yatiyāw thaqhañatakix akanx yatiqapxta? Ukhamanak jiskht'am.

• • • • Markachañxat yatiqaña

LURAÑA:

¡Pusi wara waramp Wikipiriy uñakipt'am!

YATICHAÑ THAKHICHÄWI:

JISKHXATAÑ JISKHT'ANAKA:

¿Llikan taqpach ullarkta ukx iyawsasmati?
¿Kunjamats llikan jikxatkta uka yatiyäwinak
iyawsañatak amuyasisma? ¿Kunjamats llikan
jikxatkta uka yatiyäwix khusat janich ukx
amuyasma?

YATIQAÑ YÄNAKA:

Atamiri jan ukax jawsaña, llikar mantaña, qillqañ
panka, qillqañ yänaka

YATICHAÑ JUK'ACHA:

Yatiqirinakax Wikipiriy qillqatanakax walit janich wali uk amuyañatakiw uñakipapxani, wara
waranakamp chimpt'asisaw jan kunak khusat janich khusa ukx amuyapxani.

YATIQATA:

Yatiqirinakax Wikipiriy qillqatanakax walit janicha ukx amuyapxaniwa, ukatx kunjams uka pachpa
amuyunakampx yaqha llika chiqanakan jikxatapki uka yatiyäwinakx uñakipapxaspa ukw
qhanancht'apxani.

WAKICHT'ÄWI:

- Wara waramp chimpt'as chanicht'añatakix PowerPoint jamuq wakt'ayam jan ukax aliq jamuqa:

Qillqatanx	Qhipa limt'a
• Qillqatanx tunu yatiyäwix qhanaw arsuta	• Qillqatanx 5 jan ukax juk'amp iyawsakay qillqataw aytasita
• Qillqatanx jan khithit arxataxisaw qillqt'ata	• Qillqatanx jichha yatiyäwinakaw utji

- Yaqha lurañanakam akham wara waramp uñakipt'am: juk'amp qhana amuyunak wakt'ayasim,
juk'amp wara war yapt'am, yaqhanakampi.
- Mä simanan yatichkta ukxat mä pä Wikipiriy qillqatanak ajllt'asim, ukampiwi amuyt'ayäta.

QALLTA:

- Kunjamx munapki uka yatiyäwinak jikxatañatakix llikan thaqhaxpi ukxat yatiqirinakamar
amuyt'ayam. Akanaxat juk'amp qhanancht'am: ¿Kuna chiqanakarus juk'amp mantapxi? ¿Kunats
ukar mantapxi? ¿Kuna kast yatiyäwinaks jikxatapxi? ¿Kunjamats jikxatapki uka yatiyäwix iyaskañat
janich ukx amuyapxaspa?
- Uka aruskipäwinx taqit wakiskir amuyunak qillqaqt'asim.
- Yatiqirinakamarux kunjams Wikipiriy apnaqapxi ukxat jiskht'am: ¿Kunjams ukan jikxatapki uka
yatiyäwx apnaqapxi? ¿Wikipiriy qillqatanx kunanakas utji? ¿Wikipiriy jikxatapki uka yatiyäwx
iyawsapxaspa janicha?
- Amuyunak qillqaqt'asim, wakiski ukjast amuyt'ayarakim.

YATICHT'AYASIS YANT'AÑA:

- Wikipiriyān jikxatāpki uka yatiyāw uñakipañatakix wara warāmp chimpt'as chanicht'añ uñt'ayām
- Amuyt'ayañatak ajllt'askta ukax Wikipiriy qillqatanak uñt'ayām.
- Sapa wara warax kuna amuyunisa ukxat yatiqirinakamar amuyt'ayām, uka wara warāmp qillqat chimpt'añax wakisit janich ukxat aruskipt'apxām.

SAPAK YANT'AÑA:

- Uka pachpa yant'āw phuqhapañapatakix wikipiriyān mā jan ukax pā qillqat ajllt'añ jupanakar yanapt'am.
- Kuntī lurapktā ukx qillqt'asipxām sasin sisma: mā jamuqana, mā PowerPoint jamuqana, mā yatiyāñ jamuqana jan ukax qillqañ pankapan qillqt'asipxañapatakī.
- Lurañ tukuyapxañapatakix qawqha pachay munaschi ukj yatiqirinakamar suyt'am, wakiski ukjāx amuyt'ayarakim.

YATIQTAT UÑT'AYAÑA:

- Uñakipapki uka qillqatanak uñt'ayapxañap yatiqirinakamar mayim ukhamarak wara warāmp chimpt'as chanichapki ukxa.
- Llikan jikxatāpki uka yatiyāwitx kuns yatiqapxi ukxat yatiqirinakamar aruskipt'ayām: ¿Jikxatāpki uka yatiyāw uñakipt'añatakix ch'anichañ amuyux khusat janicha? ¿Yaqha llika chiqanakan yatiyāw uñarapki ukjāx aka amuyunakamp uñakipapxaspati? ¿Kunjams lurapxaspa?
- Uka aruskipāwinx arsutanak qillqaqt'asim, ukatx qallta siski uka chiqan lurawiyatāki uka qillqaqt'at arsutanakamp kikipt'ayām. Jichha yatiyāwinakax qhanaw arsutāñapa, jan khithit arxatasisa, uk wakiskirītap yatiqirinakamar amuyt'ayām.

• • • • Arunaka

LURAÑA:

Wikipiriy pilikulaja

YATICHAÑ THAKHICHÄWI:

JISKHXATAÑ JISKHT'ANAKA:

¿Kunats mä pilikulax wali munata? ¿Kunjams uka pachpa yatiyāwix kunayman kunkimp uñt'ayatāspa?

YATIQAÑ YÄNAKA:

Atamiri jan ukax jawsaña, Llikar mantaña, qillqañ panka, qillqañ yänaka

YATICHAÑ JUK'ACHA:

Wikipiriyampin yaqha llika chiqanakampin wali yäqat pilikulxat yatiqirinakax yatiyāwinak kikipt'ayapxani, sapa qillqatax kunjams qillqt'atasa uk amuyt'añataki, ukatx janir Wikipiriyen utjki uka pilikulxat mä qillqat wakt'ayapxani.

YATIQATA:

Yatiqirinakax kunjams llikanx mayj mayj qillqt'añax utji ukw amuyapxani, jan khithit arxatasixat qillqt'at janicha uks amuyapxarakiniwa.

WAKICHT'ÄWI:

- Jichhax yatiqirinakamax uñch'ukiskapxi uka pilikulanaxat Wikipiriyen qillqatanak thaqhtam.
- Pilikulanaxat yatiñatakix yatiqirinakamax mantañ yatipki uka llika chiqanakan thaqhtam jan ukax yatiyāwinakana.
- Yatiqirinakaman kikipt'ayapxañapatakix, kunjams Wikipiriyen pilikulxat arst'ata (yatichañ qillqatjama, jan khithit arxataxis qillqatjama), kunjams yaqha llika chiqanakan arst'ata (amuyt'āwjama, k'umirinakan arsutapjama, aljañatak wakt'ayatjama, yaqhanaka) ukxat amuyañatak jiskht'āwinak wakt'ayam. Akhamāspawa:
 - ¿Kawkir llika chiqans jan khithit arxataxisax pilikulxatx juk'amp arsuta?
 - ¿Kawkir llika chiqans pilikul uñjañatak iyawsayañ munitu?
 - ¿Kawkir llika chiqans pilikulxatx qillqirin amuyup uñt'ayata?

QALLTA:

- Kuna pilikulanaks yatiqirinakamax juk'amp munapxi uk amtañ yatiqirinakamar yanapt'am: mä qillqatan sutinchanakap qillqt'asim jan ukax llika jamuqana, mä PowerPoint jamuqan pilikul uñnaqanak uskt'apxam sasin sisma jan ukax pilikulxat arst'apxam, mayninakax kawkiris ukan sutip sapxata sasin sisma.
- Jichhak uñstki uka pilikulanaxat yatiñatakix, yatiqirinakamax mantapki uka llika chiqanakan sutip taqin apnaqañatak ukhamarak mayjt'ayañatak apthapim.
- Mä pilikulxat yatiyāw thaqhtañatakix Wikipiriy yaqha llika chiqanakan sutip taypir yapt'am (janir nayrir sutinak taypinkkchi ukjak akham luram).

YATICHT'AYASIS YANT'AÑA:

- Mä pilikulxat Wikipiriyan qillqatäki ukx yatiqirinakamax mantañän sapki uka llikan chiqan qillqatamp kikipt'ayam.
- Yatiqirinakamarux kuna pachkamas qillqatanakx ullakipt'apxani uk sisma.
- Wakt'aykta uka jiskht'äwinakamp kunas uka llika chiqanakanx mayj mayja uk aruskiptapxañapatak yatiqirinakamar jisk'a tam jisk'a tam sartayam.
- 2 jan ukax 3 jaqiririr taqinitak qhanancht'am sasin sisma.

SAPAK YANT'AÑA:

- Yatiqirinakamarux mä pilikul ajllt'ayam, Wikipiriyan janir ukxat qillqatäki ukiri.
- Uka pilikulxatx Wikipiriyan kunjams qillqt'apxasma ukham qillqt'apxam sasin iwxt'am.
- Mä pilikulxatx kunjamas Wikipiriyanx qillqatax jalanuqt'aña uk uñacht'ayam, ukx amuyt'asipxañapatak qhipartayam. Qillqa pirwankañapatakix kunjamas qillqt'aña uk mayamp qhanancht'am.
- Yatiqirinakam qillqapkipanx wakiski ukj yanapt'am. Llikan qillqt'apxaspa jan ukax qillqañ pankanakapana. Panit panis jisk'a tamanak utt'ayasisas irnaqt'apxarakispawa.
- Wikipiriy qillqatan uñstañapäki ukanakx phuqhasipkiti, jan khithit arxatasiasat qillq'tasipki ukanak yatiqirinakam luratapan uñakipt'am.

YATIQT UÑT'AYAÑA:

- Yatiqirinakamax Wikipiriyatakjam qillqañ yant'apki taqi ukanak apthapim.
- Jamuqanakx siqik uñstañapatak PowerPointamp wakt'ayam, yaqha llika chiqs ajllt'asirakismawa.
- Yatiqirinakamax qillqt'apki ukanakatx 2 jan ukax 3 qillqat ajllt'am, ukatx Wikipiriy qillqatan phuqhañäki ukanakax phuqhatat janicha uk uñakipt'apxañap mayim ukhamarak jan khithit arxatasiasat qillqata uksa. Yatiqirinakax qillqatanakap turkasipxarakispawa, ukatx yatiqir masinakaparuw qhanancht'apxarakispa.
- Lurañjamächi ukax, yatiqañ uta blogan, yatiqañ uta llikan, Pinterest llikan, yaqha chiqanakan yatiqirinakaman luratap uñt'ayam.

• • • • Jakhu yatiqäwi

LURAÑA:

Visualización de datos en Wikipedia

YATICHAN THAKHICHÄWI:

JISKHXATAN JISKHT'ANAKA:

¿Kunjams yatiyäwix kunayman uñtañ uñt'ayatäspa? ¿Jamuqanakamp jakhthapitanak uñt'ayañax kunats wali?

YATIQAÑ YÄNAKA:

Atamiri jan ukax jawksaña, llikar mantaña, qillqañ panka, qillqañ yänaka

YATICHAN JUK'ACHA:

Yatiqirinakax Wikipiriy qillqatanakanw sapa markanx qawqha jaqis utji uka jamuqanakw uñakipapxani ukhamarak ukxat amuykipt'apxani, ukatx jupanakpachaw jamuqanak wakt'ayapxarakini.

YATIQATA:

Yatiqirinakax qawqha jaqis utji ukw jakhthapit jamuqanakamp amuykipt'apxani ukhamarakiw khithis jakhthapi ukx katjapxani, yaqha jakhthapit jamuqanaks wakt'ayapxarakiniwa.

WAKICHT'ÄWI:

- Kunayman markxat Wikipiriyans arsut utjki uka qillqatanakan sutinakap qillqt'asim, “jakht'thapit markachiri” siski uka chiqan jakhthapit jamuqanak kunaw ukanx utjañapa.
- Utjki uka jamuqax iyawksañ chiqat apsutat janich uk yatxatam ukhamarak jichha yatiyäwinak utjatapa.
- Jan Wikipiriy qillqatanakan uñstki uka jakhthapit jamuqak apnaqamti, yaqha 2 jan ukax 3 jakhthapit jamuq uñstayam. ¡Amuyumarjam khust'at lurt'am! Sapiür apnaqat yänak apnaqam, uñt'at jaqinak uskt'am, jakhthapitanakx jamuqaptayam jan ukax mä jisk'a uñch'ukiñ wakt'ayam
- Yatiqirinakaman qawqha jaqis utjki uk yatxatapxañapatakix aliq jiskht'äwinak wakt'ayam, 3 jan ukax 4 markxat yatxatapxañapataki, sutinak qillqt'askta ukankir markanakxata.

QALLTA:

- Jank'ak tukuykañ ajllt'añ jiskht'äwinak uñt'ayam, yatiqirinakaman jaysapxañapataki, 3 jan ukax 4 markan jaqip yatiñatak ajllt'kta ukxat amtañataki.
- Wikipiriyar mantapxañapatak yatiqirinakamar ch'amacht'am, jiskht'äwinakax kawkir jaysäwinakampis sapa markxat qillqatanx jaysatäspa uk jikxatapxam sasin sama.
- Wikipiriy qillqatan aytasitäki uk uñxatas uka yatiyäwix kawkit apsutas uk amuyapxam sasin yatiqirinakamar iwxt'am.

YATICHT'AYASIS YANT'AÑA:

- Jaqi jakhthapitax kunjams uñt'ayatäspa ukxat amuykipt'añatak mä juk' aruskipt'ayam ukhamarak jakhthapit jamuqanakax kunatak askisa, kunas jan wali ukxatsa, yatiqirinakax jakäwipan jakhthapit jamuqanak uñjapki ukanaks uñt'ayarakim.
- Wikipiriyän utjki uka jaqi jakhthapitarjam wakt'aykta uka jaqi jakhthapit jamuq uñt'ayam.
- Utjki uka yatiyäwinakx kunjams apnaqta uk qhanancht'am ukhamarak kuna saminakamp uñtanakamp suticht'äwijnakamps yatiyäwinak uñt'ayañatak apnaqta uksa.
- Jakhthapit jamuqanakxat arst'asipxam sasin yatiqirinakamarux sama: ¿Kawkirs juk'amp jasak amuyapxta? ¿Kawkirs ch'amay ch'amx amuyapxta? ¿Kunata?

SAPAK YANT'AÑA:

- Wikipiriyän kunayman markxat qillqt'atanak qillqt'askta uk uñt'ayam.
- Kuna marks munapxta uk ajllt'asipxam, "jakht'hapit markachiri" siski uka chiq Wikipiriy qillqatan uñjt'apxam sasin yatiqirinakamar sama. ¿Kuna kast yatiyäwinaks jikxatapxasma? ¿Kuna kast jakhthapit jamuqanakax uñjañatak utji? ¿Uka yatiyäwix kawkits apsuta?
- Ajllt'asipkta uka Wikipiriy qillqatanx "jakhthapit markachiri" uka chiq uñxatapxam, ukanx mä kast yatiyäwit amuykipt'apxam (markachirinakax kuna antäpxisa, chachat warmäpxicha, kuna yupaychäwinäpxisa, kuna markatäpxisa, yaqhanakampi) sasin yatiqirinakamar sama.
- Uka yatiyäwimpix jumanakpachaw jakhthapir jamuqanak wakt'ayasipxäta, ukatakix llika yänakampiwx yanapt'asipxasma jan ukax ukas kipkanakampi (jan ukax paypachampi) sasin yatiqirinakamar iwxt'am.
- Lurapxañapatakix yaqhip amuyunak sama: khithis uñjani uk amuyt'apxma, saminak ajllt'asipxam ukhamarak amuyt'aykir chimpunaksa, jank'ak amuykayäñapatakix wakiskir yatiyäwinak ajllt'asipxam, amuyt'asiñatak suticht'apxam, kawkits yatiyäwinak apsupxta uk aytasipxam.

YATIQTAT UÑT'ATYAÑA:

- Yatiqirinakamax wakt'ayapki taqi uka jakhthapit jamuqanak apthapim.
- Jamuqanakx siqik uñstañapatak PowerPointamp wakt'ayam, yaqha llika chiqs ajllt'asirakismawa.
- Mä qawqha jamuq ajllt'asim, ukatx uka jamuqanakan uñstki uka yatiyäwxat amuykipt'apxam sasin yatiqirinakamarux sama.
- Lurañjamächi ukax, yatiqirinakan jakhthapit jamuqanakapx yatiqañ uta blogan, yatiqañ uta llikan, Pinterest llikan, yaqha chiqanakan yatiqirinakaman luratap uñt'ayam.

Jallallt'äwi

2020 maranm, sapa yatxatat markan irptirinakaruw yanapt'asis irnaqapxatapat jallallt'apxtha, jupanakax aka amta tukuyasiñapatakiw irnaqawiyapxi, ukhamarakiw kawkir jaqinakati, kawkir tamanakati aka amtamp yanapt'asiwiyapki jupanakarus jallallt'apxaraktha.

Aka amtampix kunas lurañ wakisina uk amuykipt'añatakix Wuliwyampin Maruykumpin Philipinampin aka yatxatañ amta irptirinakax khust'ayawiyapxiwa, ukhamarakiw sapa marka yatichirinakamp yäpar aruskipt'añatakis yatichañ amuyunakamp amtanakamp markapatakjam wakt'ayañatakisa, ukhamat ullarapkitu jupanakan munañap juk'amp yäpar phuqhañataki.

Priyal Galampir Meng Zhouampiruw jallallt'añ munapxtha, jupa paniniw yatxatañ yanapt'apxitu, jupanakaw aka amta qalltkasax yatxatañ yanapt'awiyapxi ukhamarak thakhichañ yanapt'awiyapxaraki.

Wikimedia tamankirinakampir
Wikimediamp
chikachasirinakampiruw jallallt'añ
munapxtha, jupanakaw aka amtx
amuyunakap arst'as yatiyäwinak
wasitat wasitat apayanis
ch'amacht'asis yanapt'asiwapxitu.

Aka amtamp janir qalltkasax
jiskht'aw jawsawiyapki uka waranq
waranq yatichiriruw jallallt'añ
munapxaraktha. Aka yatxatäwin
wakiskiriñapataki ukhamarak
yatichirin apnaqkayäñapatakix,
jupanakaw aka amtx ch'amachañ
yanapt'awiyapxi ukhamarakiw
irnaqañ amuyunakx
utt'ayawiyapxi.

Uñakipt'at qillqatanaka

1.2 ¿Wiki ukax kunasa?

- Wikipiriy Yanapirinaka. (2020, achuqa phaxxsi, 21 uru). Wiki. Wikipiriyana, jan jark'antat qillqa pirwa. 2020 maran sata qallta phaxxit 3 uru saraqkipan uñjata, 12:16 jaypükipana, aka chiqana <https://es.wikipedia.org/wiki/Wiki>

1.3 ¿Kunas wikipiriyaxa?

- Wikipiriy Yanapirinaka. (2020, sata qallta phaxxi, 13 uru). Wikipiriy. Wikipiriyana, jan jark'antat qillqa pirwa. 2020maran 13 uru saraqkipan uñjata, 12:26 jaypükipana, aka chiqana <https://es.wikipedia.org/wiki/Wikipedia>
- Wikipiriy Yanapirinaka. (2018, 2 de noviembre). Wikipiriy: Akxata. Wikipiriyana, jan jark'antat qillqa pirwa. 2020 maran sata qallta phaxxit 4 uru saraqkipana, 6:18 jaypükipana, aka chiqana https://es.wikipedia.org/wiki/Wikipedia:Acerca_de
- Wikipiriy Yanapirinaka. (2020, mara t'aca phaxxi, 12 uru). Jan jark'antat yatifa. Wikipiriyana, jan jark'antat qillqa pirwa. 2020 maran sata qallta phaxxit 4 uru saraqkipan uñjata, 10:56 arumäkipana, aka chiqana https://es.wikipedia.org/wiki/Conocimiento_libre
- Jan jark'antat yatichañ yänaka. (2020). 2020 maran sata qallta phaxxit 30 urükipana uñjata, aka chiqana <https://es.unesco.org/themes/tic-educacion/rea>

1.4 Wikipiriyxat pantjat amuyunaka

- Apnaqañ qhananchäwinakamp kunkinakampi. (2019, taypi sata phaxxi, 25 uru). Meta. 2020 maran taypi sata phaxxit 1 uru saraqkipan uñjata. 3:50 jaypükipana, aka chiqana https://meta.wikimedia.org/wiki/Terms_of_use/es
- Wikipiriy Yanapirinaka. (2020, sata qallta phaxxi, 4 uru). Wikipiriy: Plagiarism. Wikipiriyana, jan jark'antat qillqa pirwa. 2020 maran sata qallta phaxxit 4 uru saraqkipan uñjata, 6:25 jaypükipana, aka chiqana <https://en.wikipedia.org/wiki/Wikipedia:Plagiarism>

1.5 ¿Kunats Wikipiriy apnaqañax wakisi?

- Wikipiriy Yanapirinaka. (2019, jallu qallta phaxxi, 1 uru). Wikipiriy: Kunats Wikipiriyax apnaqaña. Wikipiriyana, jan jark'antat qillqa pirwa. 2020 maran sata qallta phaxxit 16 uru saraqkipan uñkipata, 3:42 jaypükipana, aka chiqana https://en.wikipedia.org/wiki/Wikipedia:Why_use_Wikipedia
- Wikipiriy Yanapirinaka. (2020, lakan phaxxi, 6 uru). Wikipiriy: Jan payachaskay uñjat qillqatanaka. Wikipiriyana, jan jark'antat qillqa pirwa. 2020 maran sata qallta phaxxit 30 uru saraqkipan uñjata, 3:40 jaypükipana, aka chiqana https://es.wikipedia.org/wiki/Wikipedia:Fuentes_fiables

1.6 ¿Khithis Wikipiriy qillqt'aspa?

- Wikipiriy Yanapirinaka. (2020, sata qalltaphaxxi, 30 uru). Wikipiriy: ¿Khithis Wikipiriyax qillqaspa? Wikipiriyana, jan jark'antat qillqa pirwa. 2020 maran sata qallta phaxxit 16 uru saraqkipan uñjata, 3:42 jaypükipana, aka chiqana https://en.wikipedia.org/wiki/Wikipedia:Who_writes_Wikipedia%3F
- Strategy /Wikimedia movement/2018-20/es. (2020, sata qallta phaxxi, 27 uru). Meta. 2020 maran taypi sata phaxxit 1 uru saraqkipan uñjata, 3:56 jaypükipana, aka chiqana https://meta.wikimedia.org/wiki/Strategy/Wikimedia_movement/2018-20/es

1.7 ¿Khithis Wikipiriy jan qillqaspa?

- Berthoff, A. (1990). Paulo Freiren qhispiyasiñ yatichäwipa. Language Arts, 67(4), 362-369. 2020 maran sata qallta phaxxit 16 uru saraqkipan uñjata, aka chiqana <http://www.jstor.org/stable/41961745>
- Freire, P. (1993). T'aqhisiyatan yatichäwipa (930854093 729190338 M. B. Ramos, Trans.). NY, NY: The Continuum International Publishing Group, aka chiqana <https://envs.ucsc.edu/internships/internship-readings/freire-pedagogy-of-the-oppressed.pdf>
- Ira Shor, Paulo Freire. Qhispiyasiñ yatichäwi: Yatichäw mayjt'ayañatak aruskipata. Greenwood Publishing Group, 1987

1.8 Wikipiriy uñsuñxata

- Wikipiriy Yanapirinaka. (2019, jallu qallta phaxxi, 4 uru). Yanapa: Thaqtäwi. Wikipiriyana, jan jark'antat qillqa pirwa. 2020 maran sata qallta phaxxit 16 uru saraqkipan uñjata, 3:21 jaypükipana, aka chiqana <https://es.wikipedia.org/wiki/Ayuda:B%C3%BAsqueda>
- Wikipiriy Yanapirinaka. (2020, sata qallta phaxxi, 10 uru). Wikipiriy: Qillqat askicht'añ amuyt'ayir panka/Chhiththapiña. Wikipiriyana, jan jark'antat qillqa pirwa. 2020 maran sata qallta phaxxit 16 uru saraqkipan uñjata, 3:22 jaypükipana, aka chiqana https://en.wikipedia.org/wiki/Wikipedia:Manual_of_Style/Linking

1.9 Wikipiriy mayj mayj uñjañxata

- ONU (2020). 4t Amta: Khust'at yatichäwi. 2020 maran taypi sata phaxxit 1 uru saraqkipan uñjata, aka chiqana <https://www.un.org/sustainabledevelopment/es/education/>
- Wikipiriy Yanapirinaka. (2020, sata qallta phaxxi, 14 uru). Kiwix. Wikipiriyana, Jan jark'antat qillqa pirwa. 2020 maran sata qallta phaxxit 4 uru saraqkipana, 11:35 arumäkipana, aka chiqana <https://es.wikipedia.org/wiki/Kiwix>

1.10 Wikipiriyay uñapkipan yatiqirinakar chhijit jark'aqaña

- Wikipiriyay Yanapirinaka. (2020, achuqa phaxsi, 19 uru). wikipiriyay: Wawanakan yatiyäwinakap imxasiña. Wikipiriyana, jan jark'antat qillqa pirwa. 2020 maran sata qallta phaxsit 16 uru saraqkipana, 3:23 jayp'ükipana, aka chiqana https://en.wikipedia.org/wiki/Wikipedia:Protecting_children%27s_privacy
- Wikipiriyay Yanapirinaka. (2020, willka kuti phaxsi, 8 uru). wikipiriyay: Wawar chhijit jark'aqaña. Wikipiriyana, jan jark'antat qillqa pirwa. 2020 maran sata qallta phaxsit 16 uru saraqkipan uñjata, 3:24 jayp'ükipana, aka chiqana https://en.wikipedia.org/wiki/Wikipedia:Child_protection
- Wikipiriyay Yanapirinaka. (2019, sata qallta phaxsi, 27 uru). Yanapa: Sapa kuti jiskht'asita/Yatiquañ utanaka. Wikipiriyana, jan jark'antat qillqa pirwa. 2020 maran sata qallta phaxsit 16 uru saraqkipan uñjata, 3:30 jayp'ükipana, aka chiqana https://es.wikipedia.org/wiki/Ayuda:Preguntas_frecuentes/Colegios#%C2%BFEn_Wikipedia_un_lugar_seguro_para_gente_joven?
- Wikipiriyay Yanapirinaka. (2015, llamayu phaxsi, 9 uru). Wikipiriyay: Wayna tawaqunakar chhijit jark'aqaña. Wikipiriyana, jan jark'antat qillqa pirwa. 2020 maran sata qallta phaxsit 16 uru saraqkipan uñjata, 3:25 jayp'ükipana, aka chiqana https://en.wikipedia.org/wiki/Wikipedia:Youth_protection
- Wikipiriyay Yanapirinaka. (2020, lakan phaxsi, 3 uru). Wikipiriyay: Chhaqhtayirinaka. Wikipiriyana, jjan jark'antat qillqa pirwa. 2020 maran taypi sata phaxsit 1 uru saraqkipan uñakipata, 11:06 arumanthikipana, aka chiqana <https://es.wikipedia.org/wiki/Wikipedia:Supresores>
- Wikipiriyay Yanapirinaka. (2020, sata qallta phaxsi, 9 uru). Wikipiriyay: Jan walt'ayirinaka. Wikipiriyana, jan jark'antat qillqa pirwa. 2020 maran taypi sata phaxsit 1 uru saraqkipan uñakipata, 11:15 arumanthikipana, aka chiqana <https://es.wikipedia.org/wiki/Wikipedia:Vandalismo>
- Yatikipasiñ Kunayman Markan Tamapamp (YKMT) UNICEFampi. (2015). Wawanakar chhijit llikan jark'aqañataki, irnaqañ utanakatak amuyt'ata. <https://www.unicef.org/media/66616/file/Industry-Guidelines-for-Online-ChildProtection.pdf>

¡Gracias por tu interés en **Wikipedia!**

¡Esperamos que hayas disfrutado este recurso!
¿Quieres estar al tanto de este proyecto?
¡Suscríbete a nuestra lista de correo!

Comparte tus experiencias usando este recurso y sigue comprometido con la suma de todos los conocimientos a través de los proyectos de Wikimedia.

WIKIMEDIA
EDUCATION

**Reading
Wikipedia**
in the classroom

Haz clic en los accesos a continuación para visitar nuestros canales o visita

<https://education.wikimedia.org>

[@WikimediaEducationTeam](https://www.facebook.com/WikimediaEducationTeam)

[@WikimediaEdu](https://twitter.com/WikimediaEdu)